O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

ЎЗБЕКИСТОН АДАБИЁТИ ВА САНЪАТИ

Haftalik gazeta • 1956-yil 4-yanvardan chiqa boshlagan • 2001-yil, 7-dekabr • N51 (3636)

БИЗ УЧУН ХАЛҚИМИЗ, ВАТАНИМИЗ МАНФААТИДАН УЛУҒ МАҚСАД ЙЎҚ

Тошкентда иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси еттинчи сессияси ўз ишини бошлади. Парламент сессиясида Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов нутқ сўзлади. Давлатимиз раҳбари шу йилнинг 11 сентябрида АҚШда содир бўлган фожеали воқеалардан сўнг минтақада ва дунёда вужудга келган вазиятни чуқур ва батафсил таҳлил қилиб берди.

Парламент Президент Ислом Каримов маърузасида баён қилинган Ўзбекистоннинг минтақада ва дунёда юзага келган бугунги мураккаб вазиятдаги қатъий нуқтаи назарини қўллаб-қувватлаб, Олий Мажлиснинг Ўзбекистон халқига Мурожаатини қабул қилди.

Иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг еттинчи сессияси ўз ишини давом эттирмоқда.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ОЛИЙ МАЖЛИС ЕТТИНЧИ СЕССИЯСИДА СЎЗЛАГАН НУТҚИ

Ассалому алайкум, ҳурматли депутатлар!

Азиз ватандошлар!

Олий Мажлисимизнинг сессияси кун тартибига қўйилган масала — халқаро терроризмга қарши курашда доимо сафарбар, доимо огоҳ бўлишимиз ҳақидаги масала — ҳозирги вақтда, ҳеч шубҳасиз, дунё миқёсидаги энг муҳим ва долзарб муаммо бўлиб қолмоқда.

Барчамизга маълумки, кейинги йилларда жаҳоннинг турли ҳудудларида рўй бераётган террорчиликнинг ёвуз кўринишлари тобора кучайиб бормоқда. Яъни, бегуноҳ одамларни ўлдириш, гаровга олиш, бинолар ва турар-жойларни портлатиш, босқинчилик, қўпорувчилик каби мисли кўрилмаган жиноятлар орқали миллионлаб инсонларнинг тинч ҳаётини издан чиқариш, қўрқитиш ва зўравонлик билан ўзининг қабиҳ ниятларига эришишга қаратилган тажовузкор ҳаракатлар авжига чиқиб, шафқатсиз тус олмоқда.

Айниқса, шу йил 11 сентябрда Америка Қўшма Штатларида содир этилган, бир неча дақиқада минглаб одамларнинг ҳаётига зомин бўлган ваҳшийлик ер юзидаги барча миллат ва халқларнинг кўзини бу аччиқ ҳақиқатга очиб берди.

Халқаро терроризмнинг ана шундай ўтакетган ёвуз кирдикорлари дунёдаги барча соғлом фикрли кишиларнинг қаҳру ғазабини уйғотди, унга нисбатан бефарқ бўлиш мутлақо мумкин эмаслигини кўрсатди.

Шу ўринда мен терроризм ҳақида, бу балою офатнинг илдизлари, бугунги мудҳиш қиёфаси ҳақида гапирганда, ўзига эътиборни тортадиган баъзи бир омиллар ва сабаблар хусусида алоҳида тўхталиб ўтиш лозим, деб ўйлайман.

Биринчидан, бундай зўравонлик намойишлари илгари ўзаро боғлиқ бўлмаган ҳолда дунёнинг турли минтақаларида ўзининг манфур башарасини кўрсатиб келган бўлса-да, эндиликда ана шу қабиҳ ҳаракатларнинг бир-бири билан тобора чамбарчас боғланиб кетаётганини англаш қийин эмас.

Бошқача айтганда, гарчи террорчилик ҳаракатларининг бири, айтайлик, Филиппинда, бири Болқонда, бири Чеченистонда, яна бири Яқин Шарқ ёки бошқа минтақа ва давлатларда амалга оширилаётган бўлса-да, бугунги кунда уларнинг барчаси бир занжирга боғлангани, бу тажовузлар ортида катта маблағ, катта кучга эга бўлган, маълум марказлардан бошқариладиган экстремистик кучлар ва ташкилотлар борлиги очиқ-ойдин кўриниб турибди.

Бундай марказларнинг террорчи тўдаларни уюштирадиган, уларни маблағ билан таъминлайдиган, қуроллантирадиган, ваҳшиёна жиноятларга сафарбар этадиган, нафақат айрим минтақа ва қитъаларга қарши, балки бутун дунё, бутун инсониятга қарши ёвуз режалар тузаётган мудҳиш кучга айланиб кетаётганини инкор этиб бўлмайди.

Иккинчидан, халқаро терроризмнинг шу даражага етиши, унинг бутун башарият, жаҳон цивилизациясига қарши офатга айланиб қолганининг яна бир сабаби, кўпгина давлатлар ва уларнинг раҳбарлари, дунёдаги соғлом сиёсий кучларнинг бош кўтариб келаётган мана шундай хавфли офатга охирги пайтгача эътибор бермагани ва қатъият билан кураш олиб бормаганида, деб биламан.

Очиқ айтиш керакки, шулар қаторида айрим сиёсатдонлар, давлат арбоблари ва раҳбарлари балки бу хавф-хатарнинг жирканч башарасини сезган бўлса-да, унинг эртанги зарар-зулмини англаган бўлса-да, бу аланга бугун бизлардан узоқ масофада кимнингдир уйини куйдиряпти, мени эса четлаб ўтади, деган хом хаёлда юргани сир эмас, бу ҳам афсуски, аччиқ ҳақиқат.

Бундай номаъқул калтабинлик, бундай ўйинларнинг яна бир кўриниши — мана шу террорчи жоҳиллар ва уларнинг орқасида турган кучлар билан тил топишишга уриниш, сен менга тегма, мен сенга тегмайман, деган сиёсатни олиб бориш ҳолатлари ҳам бугун виждонли одамларни ҳайратда қолдиради.

Таассуфки, бизнинг баъзи қўшниларимиз ва ошноларимиз ҳам бундан истисно эмас.

Бугун вазият ўзгариб бораётганини сезиб, бундай арбоблар ўзларининг терроризмга қарши доимо ашаддий курашчи бўлганини ҳар қадамда кўрсатишга ҳаракат қилишлари ҳам ақли расо кузатувчиларнинг назаридан четда қолмаяпти, деб ўйлайман.

Учинчидан, тобора кучайиб, XXI аср вабоси бўлиб бораётган терроризм офатининг ҳар қайси мамлакат, ҳар қандай халқ ҳаётига таҳдид солиши мумкинлиги, энг кучли, энг қудратли, энг ривожланган давлатлар ҳам унинг зарбасидан четда қололмаслиги бугунги кунда халқаро жамоатчиликка аён бўлмоқда.

Тўртинчидан, бу даҳшатга қарши халқаро ҳамжамият, биринчи галда, қудратли маърифий давлатларнинг кучларини бирлаштириб, бир ёқадан бош чиқариб курашиш зарурлигига, бу балодан, нафақат унинг кўринишларини, балки бу балонинг орқасида турувчи марказларни ҳам таг-томири билан, яна бир бор айтаман, фақат таг-томири билан қўпориб, супуриб ташлаш билангина қутулиш мумкинлигига жаҳон жамоатчилиги қайта-қайта иқрор бўлмоқда.

Мана шундай қарорга келган давлатлар, ниҳоят, бугун терроризмга қарши кураш йўлида коалиция тузиб, баҳамжиҳат бўлиб, ўзининг барча куч ва имкониятларини бирлаштирмоқда.

Энг муҳими, қайси миллат ёки қайси динга мансублигидан қатъи назар, жаҳоннинг барча халқлари ва элатлари бугун терроризмга нисбатан ўз муносабати, ўз нафратини билдирмоқда.

Шуни алоҳида таъкидлаш керакки, халқаро терроризмга қарши бошланган кураш — бу офат ўзининг жирканч башарасини қаерда, дунёнинг қайси чеккасида намойиш қилмасин — бу ёвуз ҳаракатларнинг барчасига қарши кураш олиб бориш ҳақидаги қатъий қарор бутун жаҳон миқёсида эълон қилинмоқда.

Шундан келиб чиққан ҳолда, бугун терроризмга қарши эълон қилинган урушни асло мусулмон динига, алоҳида халқ, биронта миллат ёки давлатга қарши эмас, балки, аввало, халқаро терроризм ва унинг “доҳий”ларига қарши, уюшган тўдалар ва экстремистик марказларга, уларнинг уяларига, база ва полигонларига қарши эълон қилинган узоқ ва давомли кураш, деб тушуниб, бу ҳақиқатни яхши англаб олишимиз даркор.

Бугун ҳеч кимга сир эмаски, йигирма йилдан ортиқ давом этаётган уруш Афғонистонни терроризм маконига, бировни назар-писанд қилмайдиган, бутун инсоният ҳаётига таҳдид солаётган мудҳиш кучлар уясига айлантирди.

Оқибатда бу ҳудуд дунёнинг турли бурчакларида, шу жумладан, ўзимизда ҳам, оғир жиноятларни содир этиб, қўли қонга ботган, на отасини, на онасини тан оладиган жиноятчи ва жоҳил кимсалар паноҳ топадиган макон бўлиб қолди.

Шунинг учун ҳам баъзи бир одамлар соддалик қилиб, баъзилар эса ғаразгўйлик билан айтаётган, яъни Америка Қўшма Штатлари бугун Афғонистонга қарши, у ерда яшаётган мусулмонларга қарши уруш қилмоқда, деган гапларда ҳеч қандай асос йўқлигини қатъият билан таъкидлаш керак.

Аслида, бу тўғрида гапириб ўтиришнинг ўзи ортиқча. Лекин шундай одамлар ҳам топилишини назарда тутиб, биз бу ҳақиқатни яна бир бор такрорлашга мажбурмиз.

Айни пайтда шуни ҳам унутмаслигимиз зарурки, терроризмга қарши кураш — бу бир кунлик ёки бир ойлик иш эмас. Чунки башарият тақдирига дахлдор бўлган ушбу масалани охирига етказмасдан туриб, бу даҳшатли офатни бутунлай йўқ қилмасдан туриб, бу курашни тўхтатиб бўлмайди.

Муҳтарам депутатлар!

Энди ижозатингиз билан халқаро терроризмга қарши кураш масаласига давлатимизнинг муносабати ҳақида қисқача тўхталиб ўтмоқчиман.

Сизларга яхши маълумки, бу масала бўйича бизнинг аниқ қарашимиз ва позициямиз шу йил 5 октябрда эълон қилинган Баёнотда, Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги мухбири билан бўлган суҳбатда ўз ифодасини топган.

Ўйлайманки, халқимиз, жамоатчилигимиз бундан етарлича хабардор.

Бунга қўшимча қилиб фақат шуни айтиш мумкинки, агар 11 сентябрда Америка Қўшма Штатларида содир этилган фожиали воқеалар жаҳон харитасидаги кўпчилик давлатлар учун кутилмаган, даҳшатли ҳодиса бўлган бўлса, биз бу бало-қазо билан анча илгаридан буён тўқнашиб келамиз.

Ўзбекистон террорчиликнинг жирканч қиёфасини ўз остонаси, ўз ҳудудида аввалроқ кўриб, бутун дунё аҳлини огоҳлантиргани, бу офатнинг олдини олиш энг долзарб муаммога айланиб кетаётганига даъват этиб, кўп-кўп мурожаатлар қилганини жамоатчилигимиз яхши билади.

Агар терроризм бугун бизнинг юртимизга таҳдид солиб турган бўлса, эртага у вабо каби бошқа ҳудудларга ҳам тарқалиб кетиши, бошқаларнинг ҳам уйини

Давоми 2-бетда

Кулфатнинг қаерда ва қачон пайдо бўлиши баъзан ноаниқ ҳам бўлар экан. Лекин терроризм балоси эндигина тирноғини кўрсатаётган пайтларда бизнинг Президентимиз инсониятни бир эмас, бир неча маротаба огоҳлантирганлигини ҳаммамиз биламиз. Бундай даъватларни нажот фаришталаригагина хос дейиш мумкин.

Афсуски, Ер юзидаги кўпгина салтанатлар ушбу огоҳлантиришга ўз вақтида қулоқ тутмадилар. Террорчиларнинг Афғонистон заминида ажал фабрикаси қуриб олгани, наинки бошқаларнинг, балки афғон халқининг ҳам бошига бало бўлди, бу кўҳна заминнинг шўрини қуритди.

Аслида дунёда ҳеч бир халқ ёки бирор дин табиатан террорист бўлиб яралган эмас. Бу ўринда дину миллатларнинг фарқи йўқлиги барчага аён бўлди. Афсуски, ёвузликнинг ҳам тарихи узоқдир. Бир замонлар Мирзо Улуғ-

Абдулла ОРИПОВ,
Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси раиси, Олий Мажлис депутати

ОГОҲ БЎЛ, ИНСОН!

бекни қатл этган падаркуш Абдуллатиф ҳақида гапириб, Бобур Мирзо: «Бу беш кунлик ўтар дунёда кекса отасига зулм ўтказди», деб нолиган эди.

Демакким, ёмонлик инсоният тарихида доимо ғазаб уйғотиб келган. Бугунги кунда мусулмон ҳам, насорон ҳам, бутпараст ҳам бу кулфатдан баб-баробар жафо чекдилар. Катта-кичик давлатлар ёвузликка қарши курашда бирлашдилар. Ахир, ёвузлик ва жаҳолат ҳам бирлашиб турибди-ку. 16 феврал воқеалари эса бизнинг ёдимиздан кўтарилган эмас ва кўтарилмайди ҳам.

Кимки, бир кўнгли бузуқнинг хотирин шод айлагай,
Онча борким, Каъба вайрон бўлса обод айлагай,

ёки:

Бир пашшага оламда еткурма зарар ҳаргиз,

дея нидо чеккан бобомиз Алишер Навоийнинг қабри атрофларида ёвузлик ин қургани қанчалик нохуш бўлса, бу ёвузликнинг даф бўлаётгани ҳам бизга шунчалик қаноат бағишлайди.

Президентимиз ҳар бир маърузаларида қўшнинг тинч – сен тинч, дея уқтириб келаётирлар. Дарҳақиқат, ёнгинангда биров сенга ёвуз ва суқ назар билан қараб турса, қурол ўқталиб турса, наинки ўнгинг, балки тушинг ҳам безовта бўлажак.

Ёвузлик чегара билмас экан. Унинг касофати минтақамиздан йироқ муҳташам ва қудратли Америкага ҳам бориб етди. Терроризмга қарши курашда Ўзбекистоннинг саъй-ҳаракатларини бутун жаҳон афкор оммаси қўллаб-қувватлаб турди. Биз барчамиз бунга гувоҳмиз. Бироқ айни маҳалда айрим сиёсий кучларнинг, айрим хорижлик матбуотчиларнинг қитмирлик билан миш-миш тарқатишлари кишини албатта ажаблантиради. «Ўзбекистонда уруш давом этаётирми?», дея гарангсиб сўрайдиганлар баъзи мамлакатларда топилади. Термизга гўё урушни ўз кўзи билан кўраман деб келган хорижлик бир мухбирнинг айтишича, у тўйнинг устидан чиқиб қолибди, юзлаб одамлар қатори текинга ош ҳам еди.

Хўш, бундай ҳолатларни қандай изоҳлаш мумкин? Бор ҳақиқатни эса Президентимиз Олий Мажлисимизнинг ушбу сессиясида яна бир карра очиқ-ойдин айтиб ўтдилар. Албатта, Ер юзида ҳанузгача найрангбозлик, ичиқоралик, ғаюрлик мавжуд. Уларга мустақиллигимиз ёқмайди, тинчлигимиз ёқмайди, истиқболимиз — келажагимиз ёқмайди. Улар қолган барча одамларни зўр бериб чалғитмоқчи бўладилар. Биз эса Йўлбошчимиз атрофида жипс бўлиб, Ер юзида адолат, тинчлик тантана қилсин деймиз. Қўшни давлатлар билан боғланадиган кўприклар очилсин деймиз. Қўшни диёрларга омонлик-эсонлик сафарларини уюштириб, Навоий ва бошқа боболаримиз хоки покларини зиёрат қилсак деймиз. Бироқ бу йўлдаги кураш ҳали давом этар экан, демак, биз ҳамма вақт, ҳар лаҳзада огоҳ бўлишимиз шартдир. Юртбошимизнинг ёнида туриб буткул инсониятга қарата ушбу гапларни айтсак жоиздир, деб ўйлайман:

Кимдир бошқаларга тилар омонлик,
Кимдир соғинади фақат ёмонлик.

Бир қарасанг ўхшаш рангу рўйлари,
Бироқ тамом бошқа фикру ўйлари.

Сиртдагисин кўриб турибсан ҳар он,
Ичдаги олангдан огоҳ бўл, инсон!

ТЕРРОРИЗМГА ҚАРШИ КУРАШДА БИРДАМ БЎЛАЙЛИК

Олий Мажлиснинг Ўзбекистон халқига МУРОЖААТИ

Азиз ватандошлар!

Бугунги кунда бутун инсоният ҳаётига таҳдид солаётган халқаро терроризмга қарши жаҳон ҳамжамияти бошлаган кураш тобора кескин тус олмоқда.

XXI аср вабоси деб ном олган терроризм офати дунёдаги барча соф ниятли кишилар қатори халқимизни, мана шу заминда яшаётган инсонларни асло бефарқ қолдирмайди.

Биз, Ўзбекистон Олий Мажлиси депутатлари халқаро коалициянинг, ер юзидаги барча тараққийпарвар кучларнинг терроризм балосини таг-томири билан қўпориб ташлаш йўлидаги азму қарори ва қатъиятини тўла қўллаб-қувватлашимизни билдирамиз.

Биз мамлакатимиз Президенти Ислом Абдуғаниевич Каримовнинг шу йил 5 октябрдаги Баёнотида ва Ўзбекистон Миллий ахборот агентлиги мухбири билан суҳбатида баён этилган давлатимизнинг халқаро террорчиликка қарши кураш борасидаги аниқ ва равшан позициясини халқимиз иродасининг яққол ифодаси, деб биламиз ва ҳар томонлама маъқуллаймиз.

Терроризм деган даҳшатли аждаҳо сайёрамизнинг турли минтақаларида бош кўтараётгани, бу офат умумбашарий цивилизация учун катта хатар экани тўғрисида Ўзбекистон кўпдан буён бонг уриб келгани яхши маълум.

Президент Ислом Каримов 1993 йили Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг 48-сессиясида сўзлаган нутқида, 1997 йили нашр этилган ва дунёнинг кўпгина тилларига таржима қилинган “Ўзбекистон ХХ1 аср бўсағасида: хавфсизликка таҳдид, барқарорлик шартлари ва тараққиёт кафолатлари” номли асарида, Европа Хавфсизлик ва Ҳамкорлик ташкилотининг 1999 йили бўлиб ўтган Истанбул саммитида, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Бош Ассамблеясининг “Минг йиллик саммити” ҳамда бошқа кўплаб нуфузли халқаро анжуманларда бутун жаҳон жамоатчилигини Афғонистон ҳудуди терроризм ўчоғига айланиб қолаётгани ҳақида қайта-қайта огоҳ этиб, бу машъум хатарга қарши биргаликда курашиш борасида ўзининг амалий таклифларини билдирган эди.

Мамлакатимиз Олий Мажлиси ҳам 2000 йил август ойида жаҳон парламентлари ва халқларига Мурожаатнома қабул қилиб, барча давлатларни халқаро терроризмга қарши курашда бирлашишга чақирган эди.

Афсуски, дунё ҳамжамияти халқаро терроризмнинг реал хавфи тўғрисидаги бундай даъватларга етарлича эътибор бермади.

Фақат шу йил 11 сентябрь куни Нью-Йорк ва Вашингтонда содир этилган мудҳиш террорчилик ҳужумларидан кейингина дунёдаги етакчи давлатлар Америка Қўшма Штатлари бошчилигида бу ёвуз иллатга қарши кенг миқёсда курашга бел боғлади.

Халқаро терроризм, экстремизм ва уни таъминлаб турган наркобизнес балосидан жафо чеккан, унинг жирканч башарасини ўз кўзи билан кўрган, унга қарши тўқнашувларда бегуноҳ қурбонлар берган халқимизнинг бу курашдан четда туриши асло мумкин эмас.

Шунинг учун ҳам халқимиз барча кўринишлардаги терроризмга қарши курашда дунёдаги барча соф ниятли кучлар билан бирлашиб, ўзининг азму шижоати ва қатъиятини намоён этиб, халқаро жамоатчилик амалга ошираётган ишларга ўзининг муносиб ҳиссасини қўшмоқда.

Ўзбекистон ва унинг Президенти XXI аср вабосига қарши кураш борасида олиб бораётган қатъиятли ва мустақил сиёсат давлатимизнинг халқаро майдондаги обрў-эътиборини янада оширмоқда.

Биз шуни очиқ айтамизки, Ўзбекистон нафақат Афғонистон заминида, балки бутун дунёда терроризм ўчоқларининг бутунлай тугатилишидан манфаатдордир. Чунки бу манфаат замирида юртимиз тинчлиги, Ватанимиз равнақи, фарзандларимиз келажаги мужассам.

Жаҳолатни қурол қилиб олган, қилмиши бузғунчилик, талончилик ва сотқинлик бўлган кимсалар билиб қўйсинки, Ўзбекистон халқини ўзи танлаган тараққиёт йўлидан, эркин, демократик жамият қуриш йўлидан ҳеч қандай куч қайтара олмайди.

Азиз ҳамюртлар!

Бугун Афғонистон ва унинг теварагида рўй бераётган воқеалар терроризмга қарши кураш бир кунлик ёки бир ойлик иш эмаслигини яққол кўрсатиб турибди. Бундай мураккаб бир вазиятда ҳар бир юртдошимиз, ҳар бир фуқаро ўз вазифасини сидқидилдан бажариши, ўз бурчини виждонан адо этиши, ўз фарзандларини бегона ва ёвуз таъсирлардан асраши, қисқа қилиб айтганда, ҳамиша огоҳ ва ҳушёр бўлиб яшамоғи зарур. Шундагина у юртимизнинг тинчлиги ва осойишталиги учун, буюк келажагимиз учун муносиб ҳисса қўшган бўлади. Шу маънода, “Ўз уйингни ўзинг асра”, деган шиоримиз бугун ҳар қачонгидан ҳам долзарб бўлиб турибди.

Биз ён қўшнимиз афғон халқининг ҳам тинч-омон ҳаёт кечиришини, бу жафокаш ўлкада осойишталик қарор топишини истаймиз.

Афғонистоннинг келажаги — афғон халқининг ўз қўлида. Қандай давлат қуриши, қандай тараққиёт йўлини танлаш шу мамлакатда яшаб турган барча миллат ва элатларнинг хоҳиш-иродасига боғлиқ. Бу борада Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг раҳнамолиги ва кўмаги муҳим аҳамият касб этиши шубҳасиздир. Шу билан бирга, йигирма икки йил давом этган муттасил уруш натижасида вайрон бўлган иқтисодиётни тиклашда ҳам афғон халқига жаҳон ҳамжамиятининг ёрдами даркор.

Бугунги кунда Афғонистонга кўрсатилаётган инсонпарварлик ёрдамининг асосий қисми Ўзбекистон орқали етказиб берилмоқда. Биз бундан буён ҳам ана шундай гуманитар мақсадлар учун мамлакатимизнинг ер, сув ва ҳаво ҳудудлари доимо очиқлигини яна бир карра баён этамиз.

Муҳтарам дўстлар!

Биз барча ватандошларимизга, бутун халқимизга мурожаат қилиб айтамизки:

Озод Ватанимизни, ота-боболаримизнинг асрий орзуси бўлган мустақилликни асраш ҳар биримизнинг ирода ва қатъиятимизга боғлиқдир.

Шу азиз Ватан барчамизники, ер юзида тинчлик ва фаровонлик ўрнатиш йўлида фидокорона меҳнат қилиш, курашиш барчамизнинг муқаддас бурчимиздир.

Бугунги тарихий синов дамларида биз, Олий Мажлис депутатлари, халқимиз хоҳиш-иродасини ифода этиб, халқаро терроризмга қарши курашда давлатимиз раҳбари Ислом Каримов олиб бораётган изчил сиёсатни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашимизни яна бир марта изҳор этамиз ва халқимизни бу курашда бирдамликка, собитқадам бўлишга, огоҳликни қўлдан бермасликка чақирамиз.

Ушбу Мурожаатимиз юртимизда яшаётган, миллати, тили, динидан қатъи назар, барча соф ниятли кишилар юрагида акс садо беради, деб ишонамиз.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ МАЖЛИСИ.

Бу сонда:

ҚОМУСИЙ САОДАТ — 3

НАЗАРИЯГА БЕФАРҚ ҚАРАМАЯПМИЗМИ? — 4

ЗАРАУТСОЙ СУРАТЛАРИ СИРИ — 6

БИЗ УЧУН ХАЛҚИМИЗ, ВАТАНИМИЗ МАНФААТИДАН УЛУҒ МАҚСАД ЙЎҚ

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ПРЕЗИДЕНТИ ИСЛОМ КАРИМОВНИНГ ОЛИЙ МАЖЛИС ЕТТИНЧИ СЕССИЯСИДА СЎЗЛАГАН НУТҚИ

Боши биринчи бетда

ёндириши, агарки, Худо кўрсатмасин уларнинг қўли кимё ва бактериологик ёки ядро қуролига етиб борса, жаҳон миқёсида ўлчаб бўлмайдиган талофатлар етказиши мумкинлиги ҳақида қайта-қайта бонг урганимизни бугун эслатиб ўтиш ўринли, деб биламан.

Биз, қаерда бўлмасин — Бирлашган Миллатлар Ташкилоти ёки Европада Хавфсизлик ва ҳамкорлик ташкилоти бўладими, бошқа халқаро анжуман ва учрашувлар, сиёсий чиқишлар бўладими — ҳамма жойда, эй одамзот, бу балои азимга бепарво бўлиш мумкин эмас, унинг миллати, дини, чеки-чегараси йўқ, деб бу масалага халқаро жамоатчилик эътиборини қаратишга доимо ҳаракат қилиб келдик.

Лекин, минг афсуски, жаҳон ҳамжамияти, кўплаб ривожланган давлатлар ҳам бу хавфга ўз вақтида етарли баҳо бера олмади.

11 сентябрь куни Нью-Йорк ва Вашингтонда содир этилган даҳшатли фожиалардан кейингина бу балони туғдираётган, унинг ҳақиқий раҳнамоси бўлмиш, халқаро майдонда жойлашиб олган экстремистик марказларни таг-томири билан яксон қилиб ташлашдан бошқа илож йўқлигини англаб етган халқаро жамоатчилик, энг муҳими, дунёдаги энг қудратли давлат — Америка Қўшма Штатлари шу курашга азму қарор қилганига бугун барчамиз гувоҳ бўлиб турибмиз.

Бу борада шуни алоҳида таъкидлашимиз зурурки, ҳозирги кунда кўпгина давлатларнинг раҳбарлари бу масала бўйича Ўзбекистон билдирган ташаббус ва даъватларни эслаб, уларнинг ўз вақтида айтилган ўринли огоҳлантириш бўлганини эътироф этмоқда.

Ўзбекистон нафақат ўз халқининг тинчлиги учун, балки она сайёрамиздаги миллион-миллион одамларнинг ҳаётини сақлаш учун ҳушёрликка чақирганини дунёнинг етакчи сиёсатчилари, давлат арбоблари кеч бўлса ҳам тан олмоқда ва давлатимизнинг ана шундай мураккаб вазиятда, ҳар қандай конъюнктура ва иккиланишдан холи бўлган сиёсатига ҳурмат ва эҳтиромини билдирмоқда.

Бундай муносабат ва тан олишнинг тасдиғини охирги икки-уч ой мобайнида мамлакатимиз раҳбарияти ва вакиллари билан — Ўзбекистонда бўладими, Европа, Япония ёки Америка Қўшма Штатлари ёхуд бошқа мамлакатда бўладими — ўтказилаётган турли учрашув ҳамда музокаралар мисолида кўришимиз мумкин.

Бир сўз билан айтганда, Ўзбекистоннинг ўз мустақил позицияси, бу борадаги ирода ва қатъиятига дунё жамоатчилиги муносиб баҳо бераётгани, бундай ҳаққоний муносабат халқаро майдонда мамлакатимизга нисбатан ҳурмат-эътиборнинг янада ошишига сабаб бўлаётганини ҳеч ким инкор этолмайди.

Азиз юртдошлар!

Энди Афғонистон ва унинг атрофида икки ойдан буён давом этаётган аксилтеррорчилик ҳаракатлари натижасида вужудга келган аҳвол ҳақида қисқача ахборот бериб ўтмоқчиман.

Бугунги вазият жамоатчилигимиз, халқимизга телевидение, матбуот орқали берилаётган хабарлардан маълум бўлса-да, мен, фурсатдан фойдаланиб, бу масалага Ўзбекистон раҳбарияти ва ҳукуматининг муносабати ҳақида сизлар билан фикр алмашиб олмоқчиман.

Афғонистоннинг яқин тарихида содир бўлган фожиали воқеаларни эсласак, барчамизга аёнки, "Толибон" ҳаракатининг ғолибона юриши 1996 йилда Кобулни ишғол қилишдан бошланган эди. Ўша пайтда толиблар мамлакатнинг қарийб 95 фоиз ҳудудини тез фурсат ичида эгаллаб олгани маълум.

Лекин бу билан Афғонистондаги вазият ижобий томонга ўзгармади, уруш, турли сиёсий кучлар ва этник қатламлар ўртасидаги қонли тўқнашувлар тўхтамади, жафокаш афғон халқининг чексиз азоб-уқубатлари, қурбонлар бериши давом этаверди.

Агар бугун Афғонистонда аксилтеррорчилик операциясининг боришини, "Толибон" ҳаракатига қарши курашни кузатиб, хулосалар чиқарадиган бўлсак, шу йил 9-10 ноябрда Шимолий иттифоқ кучлари томонидан Афғонистоннинг шимолий маркази бўлмиш Мозори Шариф ишғол қилинганини, кейинги қисқа вақт ичида эса мамлакат ҳудудининг аксарият қисми толиблардан озод этилганини кўрамиз.

Қисқа қилиб айтганда, бугунги кунда Афғонистон ҳудудида жанговар ҳаракатлар тугалланиш арафасида экани ва улар мамлакат жанубида, Кандаҳор атрофида давом этаётгани кузатилмоқда.

Афғонистон харитасидаги аҳволнинг бундай кескин ўзгаришини таҳлил қилмоқчи бўлсак, бунинг асосий сабабларини бир қанча омилларда кўришимиз мумкин.

Шу кунларда Афғонистонда содир бўлаётган воқеаларни кузатар эканмиз, халқимизнинг "Ёв қочса, ботир кўпаяр", деган бир мақоли ёдга тушади. Ва мазмунан шунга яқин бўлган "Ғалабанинг отаси кўп бўлади", деган нақлни ҳам эслаб ўтсак, менимча, ўринли бўлади. Яъни, кейинги пайтда Афғонистон ҳудудида бўлаётган ўзгариш ва жараёнларни ўзича таҳлил қилувчи ва улардан турли-туман хулоса чиқарувчилар сони кўпайиб бораётганини табиий бир ҳол сифатида қабул қилишимиз керак, деб ҳисоблайман.

Лекин, бу воқеалар ва ўзгаришлар қайси томонга бурилишидан қатъи назар, биз ўзимизнинг холисона қарашларимизда қатъий туришимизни ҳеч қачон унутмаслигимиз лозим.

Шуни инобатга олиб, Афғонистонда сўнгги вақтларда рўй берган воқеаларни баҳолар эканмиз, аввало, бу мамлакат ҳудудини "Толибон" кучларидан озод этишда нималар, қандай омиллар муҳим ўрин тутди, деган саволга жавоб топишимиз, бунда қуйидаги сабабларга алоҳида эътибор қаратишимиз керак, деб ўйлайман.

Биринчидан. Аксилтеррористик коалиция тарафидан ўтказилган кучли таъсир натижасида Покистон томонининг "Толибон" ҳаракатига ҳарбий ёрдам беришдан воз кечгани ва шу тариқа мамлакат ҳудудидан Афғонистонга ўтиб, жангларда қатнашмоқчи бўлган жангариларга йўл берилмагани, бу оқимнинг тўхтатиб қолиниши "Толибон" ҳаракатининг қисқа вақтда мағлубиятга юз тутганига сабаб бўлди, дейишга кўпгина асослар бор.

Иккинчидан. Юқорида зикр этилган таъсир туфайли Форс кўрфази атрофида жойлашган мамлакатларнинг "Толибон" ҳаракати билан бўлган алоқалардан воз кечгани ва очиқ айтишимиз керакки, "Толибон" ҳаракатига сўнгги дамларгача экстремистик марказлар томонидан кўрсатилаётган катта миқдордаги молиявий ёрдамнинг чекланиши ҳам бу жараёнда муҳим аҳамият касб этди.

Учинчидан. Америка Қўшма Штатлари ва унинг иттифоқчилари томонидан, аввало, ҳарбий ҳаво кучлари томонидан "Толибон" жангариларига қарши кескин зарбалар берилиши, бунинг натижасида толибларнинг аэродром ва ҳарбий самолётлари, оғир ҳарбий техникаси, асосий базалари, қурол-яроғ, ёқилғи омборларининг ишдан чиқарилиши, шу тариқа улар ўзининг асосий ҳарбий қудратидан маҳрум бўлиши ҳам катта роль ўйнади.

Тўртинчидан. Афғонистондаги Шимолий иттифоққа берилган ёрдам ҳисобидан улар ўз ҳарбий куч-қудратини қайта тиклаб олгани ва жанговар ҳаракатларни шиддат билан олиб боргани ҳам бу борада ҳал қилувчи омил бўлди.

Агарки, мазкур жараёнлар ва эришилган ютуқларга бундан ҳам чуқурроқ қарайдиган бўлсак, Афғонистон харитасида содир бўлган ўзгаришларнинг **энг муҳим сабабини, ўйлайманки, афғон халқининг "Толибон" ҳаракати зулми ва зўравонлигидан чарчаганида, бу ўзгаришларни ижобий кутиб олганида кўришимиз табиийдир. Шу нарса аниқки, афғон халқи бундай ўзгаришларни хайрихоҳлик билан кутиб олмаса ва, керак бўлса, бу жараённинг асосий иштирокчисига айланмаса, бугун биз кўриб турган натижаларга эришиш жуда қийин бўлар эди.**

Вужудга келган ҳозирги вазиятнинг яна бир жиддий сабаби борки, буни ҳам диққат-эътиборимиздан четда қолдирмаслигимиз керак. У ҳам бўлса, халқаро жамоатчиликнинг терроризмга қарши эълон қилинган курашда кўрсатаётган эътибори ва қатъияти, десак, бу ҳам айни ҳақиқат бўлади.

Агар барча кузатувчилар мана шу мезон ва омиллар Афғонистонда рўй берган бугунги ўзгаришларга асосий сабаб бўлиб, ҳал қилувчи таъсир ўтказганига холисона қараб баҳо берса, юқорида айтилган хулосаларни эътироф этиши муқаррар.

Шу борада жиддий бир масалага эътиборингизни тортмоқчиман. Яъни, Афғонистонда Шимолий иттифоқ олиб бораётган кураш ва жанговар ҳаракатларни мамлакат ҳудудини толиблардан озод қилишдаги яккаю ягона куч, деб таърифлаш ва шу аснода тегишли хулосалар чиқариш, ўртага маълум бир талаблар қўйиш — бу ҳам бирёқлама қараш бўлур эди. Холисона қарайдиган бўлсак, толибларнинг зулм ва ҳукмронлигидан афғон ерининг озод қилиниши — бу Афғонистон ҳудудида мавжуд барча, такрор айтаман, барча кучларнинг ҳамда Афғонистон чегарасидан ташқарида бўлган қудратли кучларнинг ҳаракати ва ёрдами натижасидир, деб қабул қилсак, хато бўлмас эди.

Ана шу хулосалар билан боғлиқ яна бир масала борки, уни ҳам эътиборимиздан соқит қилиб бўлмайди. Яъни, Афғонистон пойтахти Кобулга Шимолий иттифоқ ҳарбий кучларининг кириб бориши билан худдики Афғонистонда жанговар ҳаракатлар ниҳоясига етказилди, мана энди қонуний афғон ҳукумати Кобулда ўз фаолиятини бошлади, шу билан афғон фожиасига якун ясашга замин туғилди, деб фараз қилиш, ўйлайманки, бу ҳам ўта хомхаёл бўлур эди.

Ва бундай қарашлар афғон ҳудудида мавжуд бугунги вазиятнинг янада кескинлашувига сабаб бўлишини, бунинг оқибатида бир-бирига қарама-қарши турган ҳудудий, этник ва диний кучларнинг эртага яна ҳарбий ҳаракатларни авж олдиришини кутиш мумкин. Чунки Афғонистон кўпмиллатли, турли элатли давлат эканини унутмаслигимиз керак.

Бу ўлканинг кўп асрлик тарихини инобатга оладиган бўлсак, вазият шу тупроқда яшаётган турли ҳудуд, миллат, элат ва диний эътиқодга мансуб барча аҳоли қатламларининг манфаатини тўлиқ ҳисобга олмаслик қанча-қанча хунрезлик ва салбий оқибатларга олиб келганини ҳеч ким, ҳеч қачон эсидан чиқармаслигини талаб қилади.

Агарки, Афғонистон можаросига дахлдор бўлган барча давлатлар ва уларнинг раҳбарлари бу заминда тинчлик, осойишталик ва барқарорлик қарор топишини ҳақиқатда ҳам истаса, шунинг тарафдори бўлса, улар, аввало, Афғонистон ҳаётига тааллуқли мана шундай мезон ва омилларни ҳисобга олиши ва ҳар қандай бирёқлама, саёз қарашлардан воз кечиши даркор.

Сўнгги йигирма йилдан ортиқ давр мобайнида Афғонистон ҳудудида давом этиб келаётган қонли воқеаларнинг илдизига етиб бормоқчи бўлсак, ҳеч кимга сир эмаски, бу фожиа Афғонистон давлати тарихига, афғон халқининг менталитетига, яъни турмуш ва тафаккур тарзига, унга хос бўлган хусусиятлар ва аломатларга менсимай қараш туфайли юз берганини кўрамиз.

Бутун бошли бир мамлакатни, халқни қонга ботирган хунрезлик, аввало, бу нозик масалага мана шундай саёз қарашлар ва яна бир бор айтаман, афғон тарихидан чиқадиган хулосаларни менсимаслик ва писанд қилмаслик оқибатида вужудга келган, десак, ҳеч қандай хато бўлмайди.

Азиз дўстлар, биродарлар!

Келинг, ўзимизнинг яқин тарихимизда бошимиздан кечирган баъзи воқеаларни бир эслайлик.

Етмишинчи йилларнинг охирида собиқ СССРнинг кексайиб, мункиллаб қолган раҳбарлари узоқни кўролмасликлари, калтабинлиги натижасида ўта хатарли, ҳеч кечириб бўлмайдиган қарор қабул қилиб, 280 миллионли халқнинг боши берк кўчага кириб қолишига сабаб бўлди.

Улар, мавжуд вазиятни сохталаштириб, уни ўзларича талқин қилиб, Афғонистонда ҳам совет социалистик тизимини ўрнатамиз, деб аҳмоқона ҳаракатларни бошлади.

Шу мақсадда Афғонистонда ҳокимият тепасига ўзлари кўтариб қўйган Нурмуҳаммад Таракий ёки уни ўлдириб жойини эгаллаган Ҳафизулла Амин бўладими, Аминни йўқ қилиб, ўрнига келтирилган қўғирчоқ раҳбар Бабрак Кармал ёки генерал Нажибулла бўладими, хуллас, уларнинг барчаси билан қалтис ва нопок ўйинларни бошладилар.

Ўша даврда Политбюрода ўтирган қари "доҳий"лар ўз ниятларига эришиш йўлида Афғонистон тахтига ўтқазилган мана шундай шахслар ва уларнинг атрофида тўпланган кучларга, турли ўйинчиларга ёрдам бериш, уларнинг ҳукмронлигини мустаҳкамлаш ва чўзишга ҳар томонлама ҳаракат қилди, қанча-қанча куч ишлатди.

Бу эса жафокаш афғон халқини чексиз ҳалокатларга дучор этди, беҳисоб қурбонлар беришига олиб келди, собиқ иттифоқ таркибидаги республикалар ва халқларнинг азоб-уқубатларига, айрилиқларига, ёш йигитларнинг ҳалок бўлишига, мамлакатнинг оғир талофатлар кўришига, керак бўлса, СССРнинг ўзи охир-оқибатда инқирозга учрашига сабаб бўлганини эслашимиз ўринли, деб биламан.

Муҳтарам дўстлар, халқимизда доно бир мақол бор, яъни "Кўр ҳассасини бир марта йўқотади". Шундай экан, айтинглар, шу каби хато ва даҳшатли фожиаларга яна йўл қўйишга бизнинг ҳаққимиз борми?

Йўқ ва асло йўқ.

Барчамизга аён бўлиши керакки, бугун Афғонистон майдонида бир-бирига қарши турган кучлар — улар ҳудудий, этник ва диний гуруҳ ёки қатламлар бўладими — бир-биридан ўч олишга, ҳар хил шартлар ёки ўзини устун қўйиш йўли билан эмас, аксинча, бир-бирининг ўзаро талаб ҳамда манфаатларини тан олиб, тил топишишга интилиши ва аввало, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти раҳнамолиги ва воситачилиги асосида қандайдир келишувга эришиш йўли билан бу заминда тинчлик ўрнатиш мумкин.

Акс ҳолда, бугун Афғонистон муаммосини ечишда қизиқиш билдираётган, очиқроқ айтадиган бўлсак, бундан манфаатдор бўлган ҳар қайси кучли давлат бу мамлакат ҳудудидаги ўзи ҳомийлик қилаётган кучларни қўллаб-қувватлайверса, уларни қурол-яроғ билан таъминлашни тўхтатмаса, моддий-молиявий кўмак бераверса, уларни бир-бирига қарши гиж-гижлашдек хунук ҳаракатлар давом этаверса, кенг қамровли коалиция асосида ҳукумат тузилиши у ёқда турсин, бу жафокаш заминда тутаб ётган уруш гулханини ўчириб бўлмайди.

Бинобарин, бизнинг чегарамиздаги уруш ҳам тугамайди. Буни ҳаммамиз яхши англаб олишимиз ва ундан тегишли хулосалар чиқаришимиз зарур.

Сизларга маълумки, Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Хавфсизлик Кенгашининг шу йил 15 ноябрда қабул қилган резолюциясида Афғонистоннинг янги, вақтинчалик маъмурияти ва бўлажак ҳукумати кенг коалицион асосда тузилиши, яъни унинг таркибида афғон диёрида истиқомат қилаётган барча ҳудудий, этник ва диний гуруҳларнинг вакиллари бўлиши, бу ҳукумат қўшни мамлакатлар билан ўзаро муносабатларда тинчлик ва яхши қўшничилик тамойилларига амал қилиши ва халқаро нормаларга итоат қилиб яшаши лозимлиги алоҳида таъкидлаб ўтилган.

Лўнда қилиб айтганда, нафақат Афғонистон атрофида жойлашган қўшни давлатлар учун, ўйлайманки, онгли ҳаёт кечираётган барча халқлар учун тинч-тотув яшайдиган, бетараф бўлган ва барқарор ривожланиш йўлидан борадиган янги Афғонистон керак.

Шунингдек, бу ҳужжатда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Хавфсизлик Кенгаши барча аъзо давлатларни бугун азоб чекаётган афғон халқига, уй-жойидан ажралган қочоқларга кўрсатилаётган гуманитар ёрдамни кучайтиришга даъват этди.

Ўзбекистон афғон заминидаги қонли тўқнашувларнинг тезроқ барҳам топишидан энг манфаатдор бўлган мамлакат сифатида Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг ушбу қарорини ҳар томонлама қўллаб-қувватлашини яна бир марта мана шу минбардан туриб таъкидламоқчиман.

Дарҳақиқат, Афғонистонда тинчлик ўрнатиш, йигирма йиллик уруш туфайли вайрон бўлган иқтисодиётни оёққа турғизиш, ер билан теп-текис бўлиб ётган шаҳар ва қишлоқларни, бино ва турар-жойларни тиклаш мақсадида маблағ йиғиш, керак бўлса, халқаро жамғарма тузиш, энг муҳими, бу мамлакатда яшаётган барча одамларда ўз юртининг келажагига ишонч уйғотиш, аҳолига, афғон халқига бу бошбошдоқлик, зулм ва қатағонлар тугайди, деган кафолатни бериш ҳозирги кунда энг муҳим вазифага айланмоқда.

БМТ Хавфсизлик Кенгашининг қарорларига асосланиб, куни кеча Германиянинг Бонн шаҳрида бўлиб ўтган, Афғонистонда бугун намоён бўлган маълум сиёсий ва ҳарбий, ҳудудий, диний кучларнинг ("Толибон" бундан истисно, албатта) кенгашида эришилган келишув ва қарорларни жафокаш афғон заминида барқарорлик ўрнатиш йўлидаги биринчи қадам, деб қабул қилсак, хато бўлмайди, деб ўйлайман.

Барчангизга маълумки, Ўзбекистон бу хайрли ишга, яъни Афғонистон минтақасида тинчлик ва осойишталик ўрнатишда, аввало, гуманитар ёрдамларини беришда ўзининг муносиб ҳиссасини қўшяпти — Термиз орқали қиш арафасида оғир аҳволга тушиб қолган афғон халқига мунтазам равишда кўплаб инсонпарварлик ёрдами етказиб берилмоқда.

Шуни айтишим лозимки, бу борада биз фақат юкларни ўтказиб бериш билан чекланиб қолмасдан, бундай савоб иш учун ўз имкониятларимизни ҳам ҳеч қачон аямаймиз.

Ҳурматли депутатлар!

Юқорида айтилган фикр-мулоҳазалардан хулоса қиладиган бўлсак, ҳозирги вақтда Афғонистон ҳудудида бир қарашда ҳарбий ҳаракатлар якунланаётгандек туюлсада, аҳвол ҳали-ҳануз кескин эканини, аниқроқ айтганда, мураккаб вазият сақланиб қолаётганини англашимиз мумкин. Ва бугунги кўпгина минтақалардаги мавжуд вазият, қолаверса, бутун курраи заминдаги аҳвол кескин ва нотинч бўлиб турганини ҳеч қачон эътиборимиздан соқит қилмаслигимиз даркор.

Шунинг учун нафақат яқин-атрофимизда, балки узоқ-яқин ҳудудларда содир бўлаётган воқеаларни ҳам синчиклаб ўрганиб, улардан тўғри хулоса чиқариш, улар кимнинг манфаатига жавоб беришини, бу ҳаракатлар замирида бир қарашда кўзга ташланмайдиган қандай пинҳона мақсадлар ётганини чуқур таҳлил қилишимиз зарур.

Чунки бу воқеалар Ўзбекистонимизга, унинг келажагига, юртимиз хавфсизлигига, бир сўз билан айтганда, бизнинг миллий манфаатларимизга қандай таъсир қилишини англаб, сезгир бўлиб яшашимизни бугун ҳаётнинг ўзи талаб қилмоқда.

Шу маънода, бугунги вазият билан боғлиқ, нафақат Афғонистон, умуман, терроризмга қарши кураш атрофида намоён бўлаётган айрим воқеа ва қарашлар, лўнда қилиб айтганда, баъзи бир ўйинлар ҳақида ҳам тўхталиб ўтиш ўринли, деб биламан.

Бугун дунёдаги барча соғлом фикрли одамлар 11 сентябрдан кейин халқаро терроризм балосига қарши коалицияга бирлашган қудратли давлатлар ва кучларнинг қатъияти ҳамда улар бу қатъиятни ушбу курашнинг охирига қадар сақлай олиши нечоғли муҳим эканини тобора чуқур англамоқда.

Ҳозирги вазиятда бу коалиция ўзининг ана шу позициясида қанчалик изчил туриши, унинг қатъиятига қандайдир тортишув ва манфаатлар, сиёсий ўйинлар аралашиб қолмаслиги ўта муҳим ва нозик масала бўлиб қолмоқда.

Биз нима учун бунга алоҳида эътибор бериш зарур, деб ўйлаймиз? Бу борада Ўзбекистоннинг манфаати нималардан иборат?

Мухтасар қилиб айтганда, биз Афғонистонда янги ҳукумат тузиш атрофида бошланган тортишув ва сиёсий можаролар авжига чиқиб, терроризмга қарши кураш масаласи эса четда қолиб кетишини, оқибатда Ўзбекистон яна ўз чегарасида бу мудҳиш хавф билан юзма-юз бўлиб қолишини сира ҳам истамас эдик.

Шу нуқтаи назардан қараганда, атрофимизда бўлаётган воқеаларга доимо сезгир бўлиб туришимиз зарур.

Бу борада сиз, халқ ноибларининг эътиборини яна бир масалага тортмоқчиман.

Гап шундаки, бугун баъзи сиёсий кучлар, давлат, жамоат арбоблари ва оммавий ахборот воситаларини, авваламбор, узоқ-яқинимиздаги айрим давлатларни, Ўзбекистон ажратиб берган аэродромда Америка Қўшма Штатлари ҳарбийларининг жойлашгани ва шу аэродромнинг кейинги тақдири кўпроқ безовта қилмоқда.

Улар, Америка ҳарбийлари бу ерда доимий қоладими ёки вақтинчаликми, умуман, бу ҳарбий кучларнинг эртанги режалари нимадан иборат, деган мазмундаги ўз қарашларини баён этмоқда, бу борада кўплаб миш-миш ва уйдирмаларни тарқатмоқда.

Мен ана шундай ташвишда юрганларнинг мушкулини осон қилиш учун бу масала хусусида аниқ фикримни билдирмоқчиман.

Биринчидан, Америка Қўшма Штатлари бу аэродромни қандай мақсадлар учун ишлатиши ва қандай чегаралардан чиқмаслиги ҳақидаги барча саволларга Ўзбекистон билан ушбу мамлакат ўртасида тузилган ҳуқуқий ҳужжатда жавоб борлигини айтиб ўтмоқчиман. Бинобарин, бу борада бошқа тахмин ва гумонларга асос йўқ.

Иккинчидан, табиийки, ўзини мустақил ва суверен, деб ҳисоблайдиган ҳар қайси давлат ва унинг ўз халқи олдида жавоб берадиган раҳбари давлат, жамият ва халқ манфаатларини кўзлаб қарор қабул қилишга ҳақлидир.

Яна бир бор қайтариб айтишга мажбурман — бу масала бўйича қабул қилинган қарор замирида фақатгина Ўзбекистон манфаати, унинг эртанги тинчлиги, осойишталиги ва барқарорлигини сақлаш манфаати турибди.

Шу ўринда олдин ҳам матбуот саҳифаларида билдирган бир фикримга яна қайтмоқчиман.

Давлатимизнинг сиёсати ва ҳаракатларига алоҳида кўз билан қарайдиган баъзи бир газеталар Ўзбекистонни кеча оға бўлган давлатлардан узоқлашиш мақсадида океан ва денгиз сувларида ўз ҳолича сузиб юрган муз тоғига ҳам ўхшатган эди.

Бу борада шуни қатъий айтишим керакки, агар қиёслаш керак бўлса, Ўзбекистонни қандайдир муз тоғига эмас, балки йўли, борар манзили аниқ, рули ва елканлари мустаҳкам бўлган, салобатли ва бақувват кемага ўхшатиш ҳар жиҳатдан тўғри бўлар эди.

Бу кеманинг қайси жойда қандай сузишни белгилайдиган командаси — ҳукумати ва фидоийлари бор, аниқ ва пухта режаси бор, бу режаларни амалга оширадиган етакчиси бор.

Ҳар қандай кўзи очиқ, беғараз одам буни кўрмаслиги мумкин эмас.

Ўзбекистон ўз манфаатларига мос йўлдан бормоқда. Биз учун халқимиз, давлатимиз, тинч-тотув ҳаётимиз, келажак авлодларимиз манфаатини кўзлаб ҳаракат қилишдан бошқа мақсад йўқ.

Шунинг учун бу масала атрофида кўп гапиришнинг ҳожати йўқ, деб ўйлайман. Бу хусусда ҳар хил бўҳтон ва уйдирмаларни тўқиб чиқараётганлар овора бўлади. Агарда бирор кишида бу борада яна савол пайдо бўлса, уларга менинг мана шу сўзларим жавоб бўлиши мумкин, деб ўйлайман.

Биз ўз танлаган йўлимиздан собитқадамлик билан борар эканмиз, нафақат бугунги, аввало, эртанги кунимиз қандай бўлиши, фарзандларимизнинг қандай ҳаёт кечиришини, уларнинг ёруғ келажагини ўзимизга аниқ тасаввур қилиб, режаларимизни шу асосда тузишимиз зарур.

Бунда бизнинг дунё ҳамжамияти, жаҳондаги етакчи давлатлар билан барча соҳалардаги ҳамкорлигимиз муҳим роль ўйнаши табиий, албатта.

Хусусан, ҳеч кимга сир бўлмаслиги лозимки, мамлакатимизнинг дунёдаги энг қудратли давлат бўлмиш Америка Қўшма Штатлари билан узоқ ва давомли, ўзаро манфаатли алоқалар ва муносабатлар тузишига нима ва ким қарши чиқиши мумкин?

Аввало, биз учун муҳим муаммо бўлмиш хавфсизлик масаласида кафолатлар олиш, эртанги озод ва обод Ватан, эркин ва фаровон ҳаётни барпо этишимизда, шу мақсадларга эришиш учун демократик давлат ва фуқаролик жамияти асосларини қуришда, бозор ислоҳотларини охиригача етказишда кўмак ва ҳамкор топиш нақадар муҳим аҳамиятга эга эканини мамлакатимиздаги бирон бир сиёсий куч ёки аҳолимизнинг қатламлари ва уларнинг вакилларига исбот қилиб бериш зарурати борми?

Бу борада қўяётган қадамларимиз ва бугун матбуотда эълон қилинган Америка Қўшма Штатлари ҳукумати билан, аввало, ўзаро иқтисодий алоқаларни ривожлантириш, мамлакатимизда демократик ва бозор муносабатларини чуқурлаштириш, ислоҳотларнинг самарасини ошириш мақсадида ҳамкорликни кенгайтириш ва кучайтириш ҳақидаги имзоланган ҳужжатлар бу масалани шу тариқа ортиқча изоҳлаб ўтиришга зарурат қолдирмайди, деб ўйлайман.

Муҳтарам халқ ноиблари!

Барчамизни ташвишга солаётган, сиёсатдан, ҳар хил сиёсий ўйинлардан узоқ бўлган, оқни оқ, қорани қора, деб биладиган кўплаб содда одамларни чалғитишга қаратилган яна бир масала борки, биз унга ҳам алоҳида эътибор беришимиз керак.

Яъни, ўлим талвасасига тушиб қолган террорчиларнинг одамларни алдаш, уларнинг онгини бузғунчи ғоялар билан заҳарлаш, керак бўлса, оқни қора деб кўрсатишга уринишларини, уларнинг бу йўлда ҳар қандай қабоҳат ва разилликдан ҳам тап тортмаслигини биз доимо ёдда тутишимиз зарур.

Бунинг хавфли томони шундан иборатки, инсон қиёфасини йўқотган, қўли қон террорчилар ва уларнинг "доҳий"лари мўмин-мусулмонларнинг соддалигидан, диний ҳиссиётларидан фойдаланиб, ўз жиноятқорона қилмишларини ислом дини номидан хаспўшлашга интилмоқда.

Бундай кучларнинг маккор тарғиботчилари нафақат Афғонистон, балки бошқа кўплаб давлатларда ҳам жойлашиб олиб, бугунги кунда терроризм марказларига берилаётган зарбаларни барча мусулмонларга қарши, ислом динини бутунлай йўқ қилишга қаратилган уруш, деб жар солмоқда.

Шунинг учун, такрор айтаман, бугун атрофимизда рўй бераётган воқеалар, хусусан, Афғонистондаги вазиятни инобатга оладиган бўлсак, кенг жамоатчилигимизнинг асосий бурчи халқимизни, одамларнинг онгу тафаккурини, биринчи галда ана шундай ёлғон ташвиқот, ғаразли уйдирма ва миш-мишлар таъсиридан асраш бўлмоғи лозим.

Мен хаёлан яна ва яна ўта муҳим бир масалага қайтаман. Ва шу масалани бугун ойдинлаштириш зарур, деб ўйлайман.

Агар мендан бугунги ғоят мураккаб, таҳликали бир вазиятда ўзимизни, юртимизни ҳимоялаш учун, одамларимизнинг, миллатимиз ва халқимизнинг онгини, тафаккурини ёвуз таъсир ва чалғитишлардан асраш учун нима қилиш керак, бу борадаги энг муҳим вазифа нимадан иборат, деб сўраса, мен, энг аввало, дину диёнатимизни, унинг софлигини асрашимиз зарур, деб айтган бўлардим.

Кимга қандай туюлмасин, бугун динимизнинг асл моҳиятини асраш, унинг маъно-мазмуни нақадар пок ва эзгу эканини, дин биз учун асрлар давомида ўзлигимизни, миллатимиз, наслимизнинг энг яхши қадриятларини сақлаб қолишда буюк ҳаётбахш куч бўлиб келаётганини такрор ва такрор таъкидлашимиз, бу ҳақиқатни одамларнинг онгига сингдиришимиз даркор.

Айнан шунинг учун ҳам, бугун биз яна дину диёнатимиз ҳимояси йўлида қатъий туришимиз: "Эй ватандошлар, биродарлар, динимизни, иймонимизни асрайлик", деб, баланд овоз билан айтишимиз керак.

Агар биз бугун дину диёнатимизни уни бузиб талқин этаётган кимсалардан ҳимоя қилмасак — шундай хатарни яқин тарихимизда ва бугуннинг ўзида ҳам бошимиздан кечирмоқдамиз — одамлар, айниқса, ҳаёт тажрибаси, онгу тафаккури ҳали етарли бўлмаган ёшларимиз эртага ана шу кучларнинг машъум таъсирига тушиб қолиши мумкин.

Бизнинг ислом динига бўлган ихлосимиз, эътиқод ва садоқатимизни бутун жаҳон аҳли кўриб-билиб турибди. Мен сўнгги йилларда юртимизда диний қадриятларни тиклаш, улуғ уламоларимизнинг муборак қадамжоларини обод қилиш, динимизни ҳар томонлама чуқур ўрганиш йўлида амалга ошираётган катта-катта ишларимизни эслаб ўтирмоқчи эмасман.

Лекин кейинги ўн йил мобайнида муқаддас Қуръони каримнинг она тилимиз — ўзбек тилида минг-минг нусхада икки марта нашр этилганининг ўзи ана шу эътиқод ва садоқатимизнинг яна бир исботи эмасми?

Бизнинг мана шу муборак заминимиздан номлари бутун мусулмон оламида чексиз эҳтиром билан тилга олинадиган Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий, Имом Марғиноний, Баҳоуддин Нақшбанд каби улуғ алломалар етишиб чиққани билан барчамиз фахрланамиз.

Айни пайтда, динни ниқоб қилиб олган жиноятчи тўдалар, қаллоб ва чаласавод кимсалар дунёга ана шундай мўътабар зотларни берган юртимизга, энг оғир замонларда ҳам Оллоҳни ҳамиша қалбида, юрагида сақлаб келган халқимиз шаънига турли бўҳтонлар ёғдиришдан тоймайди. Терроризмга қарши бошланган курашни бутун ислом динига қарши уруш, деб кўрсатишга уринаётган бу манфур кимсалар мусулмонларни ҳимоя қилиш керак, деган қабиҳ иғволарни тарқатишдан ҳам қайтмайди.

Шу муносабат билан мен айтмоқчиман: ҳа, бугун динимизни асраш керак, мўмин-мусулмонларни ҳимоя қилиш керак.

Лекин динимизни биринчи галда, ўзини "чин мусулмон" деб даъво қилаётган ана шу ёвуз кучлардан, ҳар қадамда жиҳод деб оғиз кўпиртириб, дин номидан бузғунчилик қилаётган қонхўр ва қотиллардан асраш керак.

Мусулмонларни ўз орамизда юриб, адоват ва низо уруғини сочаётган фирибгар одамлардан ҳимоя қилиш керак.

Кўп асрлик тарих шундан далолат берадики, динимизни ана шундай зарарли таъсирлар, кўпорувчи кучлардан ҳимоя қилиш зарурати ҳамма замонларда ҳам долзарб муаммо бўлган.

Биргина ўтган йили муборак таваллуд санасини нишонлаганимиз буюк мутафаккир бобомиз Имом Мотуридийнинг дини ислом моҳиятини бузиб талқин қиладиган турли оқимлар ва уларнинг намояндаларига қарши қандай матонат ва маърифат билан курашганини эслайлик.

Ҳидоят йўлини асраш ва авайлаш кераклигига даъват этган бобомиз Имом Марғиноний насиҳатларини эслайлик.

Хўш, айтинглар, азиз дўстлар, биродарлар, юртимизда яшаб ўтган, динимиз ривожига унутилмас ҳисса қўшган ана шундай улуғ аждодларимизнинг бебаҳо мероси, ўлмас асарларида бирон-бир ғаразли фикр борми?

Дин номидан фитна қўзғашга, одамларнинг уй-жойини бузиш, мол-мулкини талашга, уларни қувғин қилишга, ўлдиришга даъват борми?

Ислом тафаккури, ислом фалсафаси, ислом маданияти марказлари деганда барча мусулмонларнинг кўз олдига, энг аввало Маккаю Мадина, Бағдод ва Дамашқ, Қоҳира ва Машҳад, Самарқанду Бухоро каби кўпгина табаррук масканлар келиши табиий.

Лекин бугун ўзи уя қуриб олган тоғу тошларни ислом маркази деб даъво қилаётган террорчи ғазандаларнинг сурбетлиги шу даражага етмоқдаки, уларнинг бошлиғи ўзини, нима эмиш, "амирул-мўминин", яъни ер юзидаги барча мусулмонларнинг амири, подшоси, деб эълон қилибди.

Ўз-ўзидан савол туғилади: дунёдаги бир ярим миллиарддан ортиқ мусулмон номидан гапиришга ким уларга ваколат ва ҳуқуқ берибди?

Ахир, ўзингиз бир ўйлаб кўринг, Қуръони карим нозил бўлган муқаддас замин — Саудия Арабистони подшоси ҳам хокисорлик билан ўзини икки муқаддас масжиднинг ходими, хизматчиси деб атайдию, зоти зурриёди, насл-насабининг тайини йўқ аллақандай кимсалар бутун мусулмон умматига раҳнамолик даъво қилади?

Келинг, азиз дўстлар, бир зумга мен ўзимни Президент эмас, сизлар ҳам депутат эмасмиз, деб тасаввур қилиб кўрайлик.

Ҳаммамиз ҳам, алҳамдулиллоҳ, мусулмонмиз. Мана шундай қабиҳ кучлар муқаддас туйғуларимизни оёқости этса, кундузи дину диёнатимизга туҳмат қилса, бунга бепарво қараб, бефарқ бўлиб ўтиришга бизнинг ҳаққимиз борми? Кўксида озгина виждони, иймони бор ҳар қандай одам бундай ярамас ишларни кўрганда ўз-ўзидан ёниб кетмайдими?

Шунинг учун ҳам ҳозирги мураккаб ва таҳликали бир пайтда ҳақиқатни ёлғондан, дўстни душмандан ажратиш ўта муҳим аҳамиятга эга.

Албатта, бу борада жамиятимизда бир қанча ишлар амалга оширилмоқда. Биз муҳтарам руҳонийларимиз, имом-хатиблар халқимиз ўртасида динимизнинг асл моҳиятини очиб бериш учун олиб бораётган ишларни яхши биламиз. Лекин улар дину диёнатимизни асраш учун фақат жума намозларидагина эмас, ҳар куни, доимий равишда даъват этсалар, ўйлайманки, бу Яратганимизга ҳам, унинг бандаларига ҳам мақбул бир иш бўлур эди.

Нега деганда, ислом дини номидан кўпорувчилик, бузғунчилик қилаётган кимсаларни жиловлаб қўйиш ҳар бир иймонли кишининг, ҳар бир мусулмоннинг муқаддас бурчидир.

Азиз ватандошлар!

Бугун Олий Мажлис номидан бутун халқимизга қарата қабул қилинаётган Мурожаатноманинг асосий маъноси ҳам шуки, у бизни, эй одамзот, кўзингни оч, ўзингни ўзинг ҳимоя қилмасанг, четдан келиб сени ҳеч ким ҳимоя қилмайди, дея огоҳ этади.

Шунинг учун эртанги ҳаётингни ўз қўлинг билан барпо этишинг керак, эккан ниҳолларинг мевасини, қурган уйларингнинг роҳатини, фарзандларинг камолини кўрай десанг, ёвузликка қарши курашмоғинг лозим, деган ҳақиқатни барчамизга яна бир бор эслатади.

Такрор айтаман: тинчлик учун, эртанги кунимизнинг осойишта ва ёруғ бўлиши учун барчамиз қатъият билан курашмоғимиз зарур.

Мен мана шу залда ўтирган халқ ноибларига, барча-барча инсонларга, улар орқали бутун халқимизга эсон-омонлик, куч-қувват ва омадлар тилайман.

ВАТАН МУКОФОТЛАРИ ТОПШИРИЛДИ

Истиқлолимизнинг 10 йиллиги байрами арафасида Президентимиз Ислом Каримов Фармонига мувофиқ мамлакат ижтимоий-маънавий ҳаётининг турли жабҳаларидаги фидокорона меҳнати, сарҳадларимиз даҳлсизлигини сақлаш, ишлаб чиқариш ва маънавиятни юксалтириш борасида эришган муваффақиятлари учун бир қанча юртдошларимиз Ватанимизнинг юксак мукофотларига сазовор бўлган эди. Оқсарой қароргоҳида 5 декабр куни бир гуруҳ ҳамюртларимизга шу юксак мукофотларни тантанали топшириш маросими бўлди.

Мукофотларни Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов топширди.

–Мен бугун шу муҳташам саройда сиз, азизларни Ватанимизнинг мўътабар мукофотлари билан чин қалбимдан муборакбод этар эканман, – деди Юртбошимиз маросимни очар экан, – сизларнинг тимсолингизда шундай мукофотларга сазовор бўлган, узоқ-яқин шаҳар ва қишлоқларда яшайдиган юзлаб юртдошларимизни ҳам бағримга босиб, уларга ҳам табрик ва мукофотларни бамисоли ўз қўлим билан топшираётгандек тасаввур қиламан. Чунки давлат раҳбари, Президент зиммасида жуда кўп мураккаб ва масъулиятли вазифалар борлигини яхши биласиз. Лекин сизларнинг бугунги шодлигингизга шерик бўлиб, юксак унвон ва нишонларни топширишни зиммамдаги кўп-кўп ишлар орасида ўзим учун энг шарафли вазифа деб биламан.

Давлатимиз раҳбари Ўзбекистон босиб ўтган зафарли ўн йилидаги мустақил тараққиёт йўли буюк келажагимиз, порлоқ истиқболимиз, фаровон ҳаётимизга мустаҳкам пойдевор қўйганини алоҳида қайд этди.

–Ушбу унутилмас дақиқаларда, биз аввало, «Ўзбекистон Қаҳрамони» деган мамлакатимизнинг энг олий унвонига сазовор бўлган моҳир шифокор Раҳмон Муҳаммадиев, ўз меҳнати билан обрў топган газчи Қобил Мўминов, «Меҳрибонлик уйи»нинг жонкуяр мураббияси Вера Борисовна Пак, 40 йилдан буён жамоа хўжалигини бошқариб келаётган машҳур раис Тожибой Ризаев, саховатли инсон, фермер Алланиёз Утениёзовнинг номларини катта ҳурмат билан тилга оламиз, – деб таъкидлади Юртбошимиз.

Маълумки, кейинги йилларда собиқ шўролар даврида бетакрор истеъдоди ва ўлмас мероси билан миллий маданиятимиз ривожига улкан ҳисса қўшган, ўзининг онгли ҳаётини халқимиз маънавиятининг юксалишига бағишлаган, эл-юртимизнинг олқиш ҳамда ҳурматига сазовор бўлган, лекин ҳозирда ҳаётдан ўтган ватандошларимизнинг хизматлари муносиб қадрлаб келинмоқда. Ана шу анъана бу йил ҳам давом этди. Бир гуруҳ марҳум адабиёт ва санъат намоёндалари «Буюк хизматлари учун» ордени билан тақдирландилар.

Юртбошимиз шу ҳақда гапириб, жумладан шундай деди:

«Шахсан мен Лутфихоним Саримсоқова, Шукур Бурҳонов, Мукаррама Турғунбоева, Тамарахоним, Садриддин Айний, Мақсуд Шайхзода, Миртемир, Миркарим Осим, Ўрол Тансиқбоев, Чингиз Аҳмаров, Хожи Абдулазиз Абдурасулов, Маннон Уйғур, Мария Кузнецова, Аббос Бакиров, Уста Ширин Муродов, Наби Ғаниев, Муроджон Аҳмедов сингари мумтоз санъаткорларимизнинг мана шундай шарафга муяссар бўлганидан, бу ишда ўзимнинг ҳам ҳиссам борлигидан фахрланаман.

Мукофотланганлар орасида илм-фан, маданият, санъат, спорт соҳаларида улкан зафарларни қўлга киритаётган навқирон авлод вакиллари ҳам бор. Улар ҳам Ўзбекистон номини дунёга танитиш, санъат ва илм-фанимизни ривожлантиришга ўз ҳиссаларини қўшмоқдалар.

Президентимиз давлатимизнинг юксак мукофотлари билан тақдирланган мана шу инсонларга қарата сизларнинг жаҳон майдонларида нафақат ўз номингизни, ўз жамоангиз шуҳратини, айни пайтда гўзал ва бетакрор юртимизни бутун дунёга тараннум этаётганингизни биз Ватан олдидаги, халқимиз олдидаги энг катта хизматингиз деб баҳолаймиз, деди. Давлатимиз раҳбари уларни тарбиялаб, вояга етказган ота-оналари, устоз-мураббийларига катта раҳматлар айтди.

Мукофотланганлар номидан сўзга чиққан Ўзбекистон Қаҳрамонлари Тожибой Ризаев, Алланиёз Утениёзов, Ўзбекистон халқ артисти марҳум Аббос Бакировнинг қизи Ойбарчин Бакирова, академик Эдвард Ртвеладзе, таниқли теннисчи Ирода Тўлаганова, шоира Умида Абдуазимова ва бошқалар Президентимизга билдирган эзгу-тилаклари ва беқиёс ишончи учун самимий миннатдорчилик билдирди. Ватанимизнинг бу мукофотлари янада самарали меҳнат қилишга, маънавиятимизнинг юксалиши ва иқтисодиётимизнинг тараққиётига муносиб ҳисса қўшишга ундашини қайд этдилар.

* * *

Ватаннинг юксак мукофотлари топширилгандан сўнг биз «Буюк хизматлари учун» орденига сазовор бўлган марҳум санъаткорлар – Тамарахонимнинг невараси Алагўз Солиҳова, Муроджон Аҳмедовнинг ўғли Тоҳиржон Аҳмедов ва Шукур Бурҳоновнинг фарзанди Шодия Бурҳонова билан суҳбатда бўлдик. Улар марҳум ота-оналарининг эл-юрт олдидаги хизматлари юксак тақдирлангани учун муҳтарам Президентимизга чуқур миннатдорчилик изҳор этдилар.

* * *

3 декабр куни Миллий матбуот марказида матбуот ходимлари, радио ва тележурналистларга мукофотларни топшириш маросими бўлди.

Мамлакатимиз тараққиётида, унинг дунёга танилишида, халқимизни мустақиллик руҳида тарбиялашда, оммага истиқлол ғояларини етказишда оммавий ахборот воситаларининг роли беқиёс. Шунинг учун ҳам бу соҳа ходимларининг меҳнати ҳар йили ҳукуматимиз ва Президентимиз томонидан юксак тақдирланиб келинмоқда.

Президентнинг Давлат маслаҳатчиси ўринбосари Аҳмаджон Мелибоев юксак унвон ва мукофотларни топширар экан, ҳали журналистлар олдида бундан-да масъулиятлироқ вазифалар турганлигини таъкидлади. Мамлакатимизда амалга оширилаётган иқтисодий ислоҳотларни, бунёдкорлик ишларини нафақат республикамиз аҳлига, балки бутун дунёга кўрсатиш лозим. Зеро, журналистикамизнинг халқаро миқёсдаги обрўйи ҳам йилдан йилга ошиб бормоқда.

Маросим сўнггида юксак унвон ва мукофот олган журналистлар сўзга чиқиб, ўзларининг камтарона меҳнатлари юксак қадрланганлиги учун ҳукуматимизга, Президентимизга миннатдорчилик билдирдилар. «Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган ёшлар мураббийси» унвонига сазовор бўлган таниқли публицист Сайди Умиров, жумладан, шундай деди: «Кейинги ўн йилда юртимизда журналист кадрлар тайёрлашга катта эътибор берилаяпти. Ўзбекистон жаҳон тиллари университетида халқаро журналистика факултети очилгани бунинг ёрқин исботидир. Ҳозир факултетда 400га яқин бўлғуси журналистлар билим олмоқда. Ишончим комилки, яқин йилларда дунёда ўзбек журналистлари фаолият кўрсатмаётган мамлакатлар қолмайди».

***

4 декабр куни Ўзбекистон Миллий академик драма театри ҳар қачонгидан гавжум бўлди. Бу ерда санъатимиз ва маданиятимиз ривожига улкан ҳисса қўшган санъат аҳлини Ватанимизнинг юксак унвон, орден ва медаллари билан мукофотлаш маросими бўлди.

Президентнинг Давлат маслаҳатчиси ўринбосари Аҳмаджон Мелибоев мустақиллигимизнинг 10 йиллиги муносабати билан «Буюк хизматлари учун» орденига сазовор бўлган марҳум санъаткор ва ёзувчилар М.Турғунбоева, М.Осим, Ч.Аҳмаров, М.Кузнецованинг оила аъзоларига, қариндошларига юртимизнинг юксак мукофотини топширди. Сўнг Ватанимизнинг фахрий унвонлари, орден ҳамда медаллари билан тақдирланган таниқли актёрлар, рассомлар, ҳайкалтарошлар, усталар, мураббийларга ҳам мукофотлар тантанали равишда топширилди.

– Ўн ёшимда илк бор саҳнага чиққан эдим, – деди маросим сўнгида Республикада хизмат кўрсатган артист Ҳ.Исроилова. – Мана ўттиз йилдан буён юртим шаънини куйлаб келаяпман. Менинг исмим Ҳуррият. Шундай экан, Ватаним ҳурриятини яна кўп йиллар мадҳ этиш менинг шарафли бурчимдир.

Мукофотларни топшириш маросимида сўзга чиққан санъаткорлар диёримизда мустақиллик йилларида ижод аҳлига жуда катта эътибор берилаётганлигини қайд этдилар. Сўнгги йилларда биргина Тошкентда ўнлаб маданият иншоотлари қурилди. Миллий театр янги биносининг қайтадан қурилиб ишга туширилиши маданий ҳаётимизда улкан воқеа бўлди. Ҳамдўстлик давлатлари ҳудудида ягона бўлган Тошкент Давлат консерваториясининг муҳташам биноси фойдаланишга топширилиш арафасида турибди. Бу ғамхўрликлар учун ижод аҳли ўзларининг истиқлол руҳи акс этган юксак савиядаги теран ва баркамол асарлари билан жавоб беришлари шубҳасиз.

Жамият ҳаётининг мезони бўлган Конституцияни чуқур ва ҳар томонлама ўрганишимиз, унинг маъносига етиб бориб, амалий ҳаётимизнинг доимий қўлланмасига айлантиришимиз даркор... Конституциямиз қонун олдида ҳамманинг тенглигини таъминлайдиган, ҳар бир инсоннинг ўз фикрини эмин-эркин ифода қилишида, ўз ҳақ-ҳуқуқларини талаб этишида, бурч ва масъулиятларини бажаришида бамисоли қалқон бўлиб хизмат қилиши керак.

Ислом КАРИМОВ

ИНСОННОМА НОМЛИ МУКАММАЛ АСАР

Инсон дунёга келар экан яшашни, яшаганда ҳам тўлақонли эркин яшашни табиий равишда маслак қилиб олади. У туғилиши билан бир талай узвий ҳуқуқларга эгадир. Фақат икки нарсани танлаш ҳуқуқига эга эмас:

Биринчиси – туғилган юрти – Ватан; иккинчиси – дунёга келтирган ота-она. Бу иккиси ҳамиша унга содиқлик, муносиблик, мансублик масъулиятларини юклаб келади.

Оламда баҳор нелигини билмаган, ойлаб осмонида офтоб юрмаган маконлар бор. Буғдой нонининг таъмини билмаган, бадани бежирим бир либос кўрмаган эллар бор. Не бахтки, бизнинг чекимизга жаннатнинг бир парчаси, Ҳақнинг Ўзи назар солган дилбар диёр азиз ҳилқат тушган. Беадад ифтихорки, жисмимизда довруғли, шонли, тагли-тугли, кайвони кад худоларнинг қонлари айланаётир.

Она Ватан бизга меҳр-мурувватларини беминнат ошириб қўйган. Унинг қарзини қайтариб бўлмас. Тутумини табаррук билмоқ, неъматларини кўзга суртмоқ мумкин, холос.

Ўзбекистон халқи тарихий мингйиллик сўнгида ҳар бир куни асрларга татигулик табаррук ўн йилни босиб ўтди. Шу қисқа фурсатда атрофдагиларга фуқароларининг бўйибасти ҳеч кимдан кам эмаслигини таъкидлаб қўя билди, ҳақиқий ҳуқуқий жамият барпо этиш – умуммақсадимиз эканлигини англата билди. Бу эътироф – турмуш тарзимиз, умргузаронлигимиз, қадриятларимизга эъзозу, авлодларга даъватимизни ўзида мужассам этган – Конституциямиздир.

Конституциямиз – бекасам байроқли, ҳумо туғроли, манзур мадҳияли мазкур мамлакат – Ўзбекистон эканлигини, унинг бағри даштларидек кенг, кўкси тоғларидек чўнг халқи энди ўзи-ўзига бек эканлигини мангуга муҳрлади.

Халқимизнинг асрий тарихи ҳам, инсоният тараққиётининг ривожланиши даври синовларидан соғ чиққан хулосаси ҳам – қонунларга итоат этиб яшаш ҳисобланади. Буюк Соҳибқирон бобомиз ярим дунёни кезиб, давлат тузиб, «Қаерда қонун ҳукмронлик қилса, шу ерда эркинлик бўлади» деган қатъий фикрга бежиз келмагандир.

Ҳар қандай ҳуқуқий онгли хорижлик ҳали давлатимиз бошқаруви тизими ёки халқимизнинг салоҳиятини, иқтидорини ўрганмасдан туриб ҳам Конституциямизнинг ақалли муқаддимасини ўқибоқ, бизнинг ким эканлигимизни, ўтмишу келажагимизни, нималарга қодирлигимизни, имкониятимизни тасаввур қила олади, қонунларимиз моҳиятини англай билади. Ҳозирги ва келажак авлодлар олдидаги юксак масъулиятини англаган ҳолда, ўзбек давлатчилиги ривожининг тарихий тажрибасига таяниб яратилган Бош Қонунимизда инсон ҳуқуқларига олий мақом берилган, зеро, инсон табиатнинг гултожи, барча мавжудотнинг энг шарафлисидир. Давлат тилимизнинг адабий мақомига беш аср олдин фатво берган Низомиддин Мир Алишер Навоий ҳазратларининг «Нимаики яхши, фойдали нарса бўлса, инсон учун, унинг фаровонлиги учун бағишланмоғи, унинг хизматида бўлмоғи лозим», –деган лутфлари, хусусан:

Барчасини гарчи
латиф айладинг,
Барчадин инсонни
шариф айладинг

деган байтлари мазмуни ҳам бунда гўё ўз мужассамини топган.

Инсонпарварлик тамойилини маёқ қилган – адолатли ҳаёт кечиришимизнинг асоси бўлган – Конституцияни билмаслик уят, нафақат уят, балки, гуноҳ деб қаралиши лозим. Конституция ҳақидаги тушунчаларни фарзандларимиз онгига мактаб, боғча ёшидан бошлаб сингдириб бориш мазмунидаги ташаббуслар қўллаб-қувватланиши жуда ўринлидир. Негаки, Конституциянинг мақсад, моҳиятини, қонунларнинг аҳамиятини англаб етган авлод ҳеч қачон йўлдан адашмаслиги аниқ. «Биз фарзандларимизни ватан равнақи, юрт тинчлиги, халқ фаровонлигига эришишдек олий мақсадларимиз руҳида тарбиялашимиз, уларни, ана шу мақсадлар сари етаклашимиз керак. Мен «етаклаш» деган сўзни алоҳида таъкидлаб айтмоқчиман. Агар биз бу масалада сусткашликка, бепарволикка йўл қўйсак, болаларимизни бошқалар етаклайди. Чунки, ҳаётга энди-энди қадам қўяётган ёш қалб, ёш инсон ҳамиша маънавий етакчига, мураббий – устозга муҳтож бўлади», деган эдилар Юртбошимиз «Камолот» ёшлар ижтимоий ҳаракати ташаббуси гуруҳи билан учрашувда сўзлаган нутқларида. Дарвоқе, Конституция сабоғи ҳам зарурий амаллардан бири, чунончи, сабоқларнинг аввали саналмоғи жоиз.

Ўзбекистон Республикаси Конституцияси деб аталадиган мўъжаз, айни пайтда жамият муаммоларининг барча жаб-ҳасини қамраб олган мукаммал мазкур асар ўзини ҳуқуқий маданиятли деб биладиган ҳар бир кишининг ёндафтари ёнидан жой олишга нақадар муносиб. Инсоннома номли бу китоб мулкдорга қўриқчи, мулксизга йўриқчи мисолдир.

Қомусимизни қалб тўрида асрашимиз, оримиз – номусимиз даражасида сақлашимиз барчамизнинг фарзандлик бурчимиздир.

Холмамат ҲАСАНОВ,
Ўзбекистон Республикаси Олий судининг судяси

ҚОМУСИЙ САОДАТ

Мустақиллигимизнинг 10 йиллиги шодиёналарини ўтказганимизга ҳали кўп бўлгани йўқ. Олдимизда эса яна бир тантанали сана – мамлакатимизнинг бош қомуси – Конституция кунини нишонлаш арафасидамиз. Ана шундай фараҳбахш ўйлар силсиласида беихтиёр яқин «мозийга қайтиб иш кўргинг» келади...

Шўро тузуми даврини қайта ёдга олайлик. Тўғри, бир жиҳатдан қаралганда, Ўзбекистонга иттифоқ таркибидаги алоҳида Республика мақоми берилган бўлиб, ҳатто ўз Конституциясига ҳам эга эди. Аслида эса бутун мамлакатда ягона иттифоқ қонунлари асосидагина иш юритилар, ягона бошқарувга бўйсундирилган эди. Кенгроқ изоҳлаганда, Ўзбекистон ўзга давлатлар билан ўзаро сиёсий, иқтисодий, ижтимоий-маданий алоқалар ўрнатишда мазкур қомусга таяниш нари турсин, ҳатто, ўз ҳудуди халқини кундалик эҳтиёжи учун зарур бирор йирикроқ бино ёки иншоатини ҳам «марказ» розилигисиз амалга ошира олмасди. «Хусусий мулк» тушунчасини онгимизга ҳам сиғдира олмасдик, қолаверса, бунга амалдаги тузум, унинг қонунчилик тизими йўл бермасди. Мамлакатда асосан давлат мулки, қисман жамоа, яъни колхозлар мулки ҳамда шахсий мулк мавжуд эди. Бундай шароитда меҳнати орқасидан даромад орттириб мулкка эга бўлишга интилган фуқаролар жазоланар ва таъқибга учрарди. Эски тузум келтириб чиқарган салбий иллатлардан бири – фуқаролар суд-ҳуқуқ органларини «жазо органи» сифатида қабул қилганликлари боис, улардан иложи борича «узоқроқ бўлишга» интилишарди.

Албатта, тарих олдида ўн йил қисқа муддат. Бироқ Истиқлол насимлари эса бошлаган ана шу ўн йил ичида ҳаётимиз тубдан ўзгарди. Ишонч билан айтиш мумкинки, мустақиллик қўлга киритилгандан буён ўтган вақт Ўзбекистон учун том маънода буюк миллий уйғониш ва миллий тикланиш даври бўлди. Дастлабки кунларданоқ давлатнинг қонунчилик тизими қайта кўриб чиқилди, жаҳон андозаларига мос қонунчиликни ўз ичига олган Конституция яратилди ва амалиётга жорий этилди.

Бугун барча қонунларимиз ўз мазмун-моҳиятига кўра, шўро тузуми даври қонунларидан тубдан фарқ қилади. Улар мамлакат фуқаролари ҳуқуқларини ҳимоя қилишга хизмат қилмоқда. Конституцияда хусусий мулк масаласи алоҳида қайд этилганлигини таъкидлашни истардим. Чунки бу мамлакатда кун сайин мулкдорлар синфининг кенгайиб, шаклланиб боришига замин яратмоқда. Тадбиркорлар қонун амалда инсон ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишига ишонч ҳосил қилмоқдалар.

Бугун фуқаролар илгаригидек суд-прокуратура органларидан узоқ бўлишга интилмайди. Аксинча ўз ҳақ-ҳуқуқларини ҳимоя қилишни сўраб, мазкур органларга мурожаат қилмоқдалар. Боиси кейинги пайтда суд-ҳуқуқ тизими идоралари фуқароларнинг мурожаатлари билан ишлашга, тадбиркорлар, фермерлар ҳуқуқларини ҳимоя қилишга катта эътибор қаратган. Бу масалалар бугун давлат сиёсати даражасида ҳал этилмоқда. Амалга оширилаётган ишларнинг барчасида қонун устиворлигини таъминлашга алоҳида эътибор қаратилган.

Вақт ўтган сари фуқароларда қонунга ҳурмат ҳисси ошиб, ҳуқуқий билим, тафаккур ортмоқда. Ўз Конституциясига, келажагига ишонган халқ, миллат эса буюк ишларга қодир. Уларни ҳар тонг саодатли кун қаршилайверади.

Музаффар РАУПОВ,
Қашқадарё вилояти Фуқаролик ишлари бўйича судининг судяси

Нормурод НАРЗУЛЛАЕВ, Ўзбекистон халқ шоири

БАХТИМИЗ КИТОБИ

Йўлларим ёруғдир, кўнглимдир равшан,
Кўзларим бир умр кўк офтобида.
Ватаним табаррук, диёрим гулшан,
Тақдирим битиклик бахт китобида.

Кўзимга суртаман, айлайман тавоф,
Тортиқ этди менга Буюк Истиқлол.
Ҳар қандай саволга бор бунда жавоб,
Кўзгуда акс этар ёрқин истиқбол.

Аждодлар руҳини айлаб шодумон
Чиққан она халқим улуғ сафарга.
Қўллайди Оллоҳим, дилида иймон,
Элтар манзилига – кутлуғ зафарга.

Юртим камолию кўркам жамолин,
Кўриб, кўкда Қуёш, маҳлиё Ой ҳам.
Юлдузлар шодаси топган висолин,
Кўрмоққа ошиқар ёруғ бу олам!

«Қомусим – номусим, толеномам», деб,
Хаққим бор жар солсам бутун жаҳонга.
Халқим меҳнатидан топди кўрку зеб,
Бахти бир – давлатдир эркли инсонга,

Диёр тинчлигини, эл фароғатин,
Ўйлаб ёниб яшаш – қалб муддаоси.
Яратар тақдирин, ўз саодатин,
Қадоқ қўли билан олиб дуосин.

Тебратар диёнат беланчагини,
Ўпар бўсағасин адолат мангу.
Тўшар дилдан борлиқ гул - чечагини,
Қуёш боши узра сочади ёғду.

Конституциям – Ўзбекномамдир,
Кўзим қароғидай яшайман асраб.
Ватаним – онамдир, ҳур остонамдир,
Минг шукур, юрмайман бошпана сўраб.

ОЛИЙ МАҚСАДЛАРГА ХИЗМАТ ҚИЛАЁТГАН ҚОНУН

Мустақилликнинг ўн йили давомида Ўзбекистон бошқа мамлакатлар асрлар мобайнида эришиши мумкин бўлган тарихий ютуқларни қўлга киритди. Ўз тилига, байроғига, тўғросига, пулига эга бўлган республикамизни эндиликда бутун жаҳон халқлари таниб, алоҳида эътибор билан тан олаётганлиги қалбларимизда беихтиёр ифтихор туйғуларини жўш урдиради.

Буларнинг ҳаммаси Асосий Қонун – Конституциямиз амалда ишлаётганлигининг ифодасидир.

1992 йил 8 декабр куни ўзбек миллий давлатчилиги, ўзбек халқи ҳаётида унутилмас воқеа рўй берган эди. Тарихда илк бор элимиз ўз хоҳиш-иродаси билан яратган, халқимиз ўтмиши, келажаги, маънавияти ҳамда руҳияти акс этган асосий қонунимиз қабул қилинди. Бу ҳақда Юртбошимиз шундай деган эдилар:

«Ҳар қандай жамият келажакни кўзлаб яшайди ва унинг пойдеворини имкон қадар мустаҳкамроқ қуришга ҳаракат қилади. Шу нуқтаи назардан қараганда, давлатимиз, жамиятимиз эришган буюк ютуқ – Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси бўлади».

Ўзбекистон Республикаси биринчи Конституциясининг қабул қилиниши – ўзбек давлатчилиги тараққиёти тарихидаги буюк воқеадир. Чунки у дунё харитасида янги мустақил давлат пайдо бўлганлигини олий юридик кучга эга бўлган қонун даражасида мустаҳкамлади.

Асосий Қонуннинг халқчиллиги, унинг ҳақиқий демократия андозаларига мослиги ва адолатли ҳуқуқий давлат қуриш дастури эканлиги шунда кўринадики, унда энг аввало инсон улуғланган, инсон ҳуқуқлари биринчи ўринга қўйилган, шу асосда «фуқаро-жамият-давлат» ўртасидаги ўзаро муносабатлар ўзининг мукаммал ифодасини топган. Чунки, бу ерда «халқ Конституция учун эмас, балки Конституция халқ учун яратилади» – деган тамойилга тўлиқ амал қилинган.

Конституциянинг муқаддимасидаёқ ўзбек халқи номидан: Инсон ҳуқуқлари ва давлат суверенитети ғояларига содиқлик эълон қилинади; халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган қоидалари устунлиги тан олинади; инсонпарвар демократик ҳуқуқий давлат барпо этиш кўзланади; фуқаролар тинчлиги ва миллий тотувлигини таъминлаш мақсад қилиб қўйилади. Ушбу асосий тамойиллар Конституциянинг ички мазмуни, моҳияти ва руҳини ифодалаб, ундаги 128 модданинг йўналишини белгилаб берган.

Конституцияга «Оммавий ахборот воситалари эркиндир ва қонунга мувофиқ ишлайди. Улар ахборотнинг тўғрилиги учун белгиланган тартибда жавобгардирлар. Цензурага йўл қўйилмайди», деган қоида киритилди (67-модда). Бундай қоида илгари бирорта ҳам Конституция ёки қонунда ўз ифодасини топмаган.

Конституцияда биринчи маротаба Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими – қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланиши қайд этилади. Ана шу учта ҳокимият идораларининг уйғун фаолияти ва ўзаро муносабатлари мустаҳкамланади.

Юқоридаги учта давлат ҳокимияти идораларининг фаолиятини мувофиқлаштириш мамлакат Президентига юклатилган бўлиб, Конституцияга биноан Президент Ўзбекистон Республикасида давлат ва ижро этувчи ҳокимият бошлиғи ва айни вақтда Вазирлар Маҳкамасининг раиси ҳисобланади.

Конституция мамлакат Президенти зиммасига бутун давлат тақдири учун масъулият юклайди. Мамлакатимизда Конституцияга асосан жорий этилган Президентлик бошқаруви кўринишидаги кучли ижроия ҳокимияти бугунги ҳақиқий давлатчилик қарор топаётган ўтиш даврида том маънода ўзини оқламоқда.

Хуллас, айтиш мумкинки, Конституциямиз давлатни давлат қиладиган, миллатни миллат қиладиган Қонун бўлиб қолади.

Қолаверса, Республикамиз Президенти Ислом Каримов қайд қилганидек «Халқи юз йиллар мобайнида озодликни орзу қилган Ўзбекистон чинакам мустақилликни қўлга киритиб, гуллаб-яшнаши ва фаровонликка эришиши, тараққий этган демократик давлатлар қатори халқаро ҳамжамиятда муносиб ўринни эгаллаши – биз кўзлаётган олий мақсаддир».

Исматулла МАМАНОВ,
юридик фанлари номзоди

ОҚҚУШЛАР ПАРВОЗИ

Одатда саҳнада хиром этаётган раққоса қизларни оққушларга ўхшатишади. Негаки, оққушлар гўзаллик тимсоли сифатида таърифланади, уларнинг нозик ҳаракатларини кўриб кўз қувонади. Гўзаллик оламининг бу соҳир тури дилларни нафосатга ошно қилиб, елкамиздан ташвишлар юкини аритиб, қалбимизга ойдинлик, ҳузур бахш этади.

Тошкент Давлат миллий рақс ва хореография Олий мактаби талабаларининг саҳнада парвоз этишларини кузатиб ҳайратланмасдан илож йўқ. Ўтган давр мобайнида бу нафис санъат маскани халқимизга бири-биридан гўзал раққосаларни етказиб берди. Машҳур санъаткорлар Галия Измайлова, Дилором Шерова, Белла Зинатулина шу даргоҳнинг илк қалдирғочларидан эдилар. Розия Каримова, Қундуз Миркаримова, Маъмура Эргашева, Дилафрўз Жабборова каби эл суйган раққосалар ҳалигача ўзлари таҳсил олган масканга келишни канда қилишмайди.

—Мактабимизнинг илк ташкилотчиси Тамарахоним эдилар, — дейди Ўзбекистонда хизмат кўрсатган маданият ходими Раиса Хўжасаидова. — У ҳозирги Консерватория биносида балет мактабини очган. Кейинчалик маш-ғулотлар ўқувчилар саройида давом эттирилган. 1947 йили эса ўша мактаб негизида хореография билим юрти очилган.

1997 йили Президентимиз Ислом Каримовнинг Фармонлари билан ўзбек хореография билим юрти ҳамда Тошкент давлат Маданият институти «Хореография» бўлими негизида Олий махсус ўқув юртлари мақомидаги Тошкент давлат миллий рақс ва хореография Олий мактаби ташкил этилди. Шуни алоҳида таъкидлашни истардимки, хореография санъатининг асоси мумтоз рақс бўлиб, ўзбек миллий рақси эришган барча ютуқларда ана шу санъатнинг хизмати беқиёс. Шуни ҳисобга олиб, Олий мактабимизда, асосан, мумтоз рақс ва миллий рақс бўйича етук мутахассисларни тайёрлашга алоҳида аҳамият қаратганмиз.

—Санъат даргоҳимиз Марказий Осиёда ягона рақс мактаби ҳисобланади, — дейди ректор вазифасини бажарувчи Маҳмуд Очилов. — Олий мактаб қошида интернат билан биргаликда бошланғич ўрта махсус таълими бўғинлари ҳам фаолият кўрсатмоқда. Шу йили хореография санъати бакалаврлик йўналиши бўйича биринчи қалдирғочларни ҳаётга йўлладик. Бизнинг битирувчиларимиз «Ўзбекрақс» бирлашмаси, Алишер Навоий номидаги опера ва балет театрида, шунингдек, жаҳоннинг АҚШ, Мексика, Бразилия, Германия, Швейцария, Туркия, Миср, Ҳиндистон, Жанубий Корея, Япония сингари йигирмадан ортиқ мамлакатларида ишлашмоқда. Туркия, Жанубий Корея ва Япония мамлакатлари билан ҳамкорлик алоқаларимиз бор. Бу каби муваффақиятларимизда Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби Қўрқмас Соатовнинг хизматлари беқиёс.

Истеъдодли ва иқтидорли талабаларимиз Республика миқёсидаги тантаналарда иштирок этиб, ўз санъатлари билан маданиятимиз ривожига катта ҳисса қўшмоқдалар. Ўзбекистон халқ артисти Замир Нуримбетов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Сўғдиёна Исроилова, Тамила Муҳамедова, Зулфия номидаги Давлат мукофоти соҳибаси Феруза Рўзиеванинг муваффақиятларида уларга таълим берган ўқитувчиларимизнинг ҳам ҳиссаси бор, деб ўйлайман. Шунингдек, ўқувчиларимиздан Ирода Исмоилова ЮНЕСКО дастури грантига сазовор бўлди, Наталья Сон эса 1999 йили Италиядаги машҳур балет мактабида ўз малакасини ошириб келди.

Шу кунларда ўзининг эллигинчи битирувчиларини учирма қилаётган бу санъат даргоҳи ўз тўйини нишонламоқда. Шу муносабат билан Олий мактаб талабалари «Рақсга таклиф» деб номланган Бал томошасини намойиш этишмоқчи. Бал томошасида XVIII-XIX аср рақслари, шунингдек, Европа ва Лотин Америка рақс мактаби ҳамда классик хореография намуналари ижро этилади.

Адиба ҲАМРО қизи

ГЎЗАЛЛИК ШАЙДОЛАРИ

ёхуд Дўрмон боғларида Қува гуллари

Дилкаш инсонлардаги куйинчаклик, ташаббускорлик, табиатга шайдолик ҳисси амалга ошираётган ишларида – аъмолида яққол намоён бўлади. Бу тоифадаги инсонлар оққўнгил ва гўзалликка ошно бўладилар. «Дунёни гўзаллик асрайди« деган гапнинг машҳур бўлишига сабаб ҳам шундай инсонларнинг орамизда учраб туриши деб биламан.

Гул – шоирлар илҳомининг эркаси. Бир сўз билан айтганда, гул гўзаллик тимсоли сифатида қалбимиз тўридан жой олган. Гулларнинг нафис очилиб туришию барра барглари дилдаги инжа туйғуларни қитиқлайди, оҳиста солланиб «ҳаёт гўзал, кўнгил ҳам гўзал, сен бу гўзалликларни асраб-авайла ва улардан завқлан, ҳузурлан» деб шивирлагандай бўлади.

Серқуёш юртимизда гуллар учун макон кўп. Гўзаллик шайдолари бўлган инсонлар эса ундан ҳам кўп. Уларнинг беминнат саъй-ҳаракатлари, ташаббуслари, интилишлари боис анвойи гулзорлар, ажойиб чаманлар бўй кўрсатиб, атроф-муҳитдаги одамларнинг кўзларини қувнатади, дилларини яшнатади. Ана шундай дилтортар гулзорлар шоиру ёзувчилар, жамики ижод аҳлининг севимли ва илҳомбахш оромгоҳи – Дўрмонда ҳам кўпаймоқда.

Яқинда Ёзувчилар уюшмасининг раиси, Халқ шоири, Ўзбекистон Қаҳрамони Абдулла Ориповга Қува тумани ҳокими Маҳамматжон Носировдан мактуб келди. Унда шундай сатрлар бор: «Ҳурматли Абдуллажон ака! Ҳозирги қутлуғ ва муборак моҳи Рамазон кунларида қуваликларнинг ажойиб бир ҳадясини қабул қилиб олсангиз. Улуғ алломаларга, ёзувчи ва шоирларимизга илҳом бахш этган гўзал Дўрмондаги ёзувчилар боғига экиш учун қувалик тадбиркор гулчи Муҳаммаджон Бозоров томонидан анвойи гуллардан 2000 туп гул кўчатини юбормоқдамиз. Буни қадим Қува халқининг адибларимизга, Сиздай улуғ фарзандига *(Абдулла ака Қува туманининг фахрий фуқароси этиб қабул қилинганлар – С.О.)* бўлган чексиз ҳурмати рамзи, деб билгайсиз. Дўрмонда яратиладиган янги гулзор хиёбон барча ижод аҳлига битмас-туганмас илҳом бахш этади, деб умид қиламиз.»

Мана ижодга, яратувчилик кайфиятига бўлган инсоний Меҳрнинг бир кўриниши. Чин инсон ўзига раво кўрган эзгу нарсаларни ўзгаларга ҳам раво кўради. Бу ҳақда Ҳадису Шарифда ҳам сабоқ берилган. Қутлуғ ва муборак моҳи Рамазон кунларида Қува тумани ҳокими Маҳамматжон ака барча ижод аҳли учун самимий эзгу ниятлар билан Дўрмон боғига икки минг туп анвойи гул кўчатини ҳадя этиши кўнгил яқинлигидан нишона. Албатта, бу гуллар ажойиб чаман бўлиб, ижодкорларнинг севимли оромгоҳига янада кўрк, файзу тароват бағишлайди. Бу гуллар устоз адибимиз, яқиндагина саксон беш ёшида оламдан ўтган Иброҳим Раҳим униб-ўсган Қувадан юборилганлиги билан ҳам қадрлидир. Илло, оллоҳнинг улуғ кунларида қилинган яхши ният ижобат бўлғусидир.

С.ОЛЛОЁР

Ислом ҲАМРО

КИРСАМ ЭНДИ СЕВГИ ЁШИГА КИРДИМ

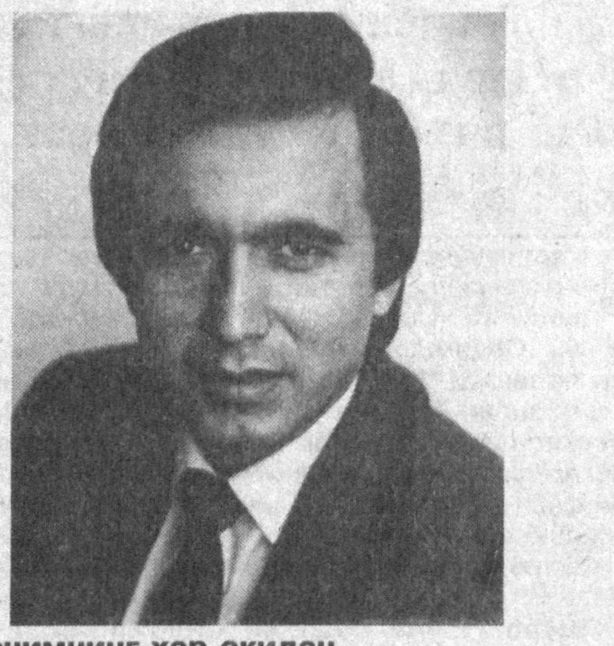

ТЕНГДОШЛАРИМГА

Салом дўстлар, жўралар,
Умримнинг гулбоғлари.
Эслайсизми қуёшдай –
Ёлқинланган чоғларим

Ёдингиздами ҳали
Оташлик давирларим.
Дастурхонга тўкилган
Саратон, саврларим.

Қадаҳларда кўпирган
Олтинранг шаробларим.
Гуноҳларга йўғрилган
Топганим –саволарим.

Ёдингиздами ичган –
Содиқликдан қасамлар.
Бизга ҳавас қиларди
Энг чиройли санамлар.

Ёдингиздами чеккан –
Фиғону оҳларимиз.
Билиб-билмай ёшликда
Қилган гуноҳларимиз.

Ёдингиздами яна
Садоқатдан суҳбатлар.
Мени эсларми ҳали
Даврадошлар – улфатлар.

Эслайсизми, тутунга
Тўлар эди хонамиз.
Шеър ота бўлар эди –
Шеър бўларди онамиз.

Мақтасак ҳам бировмас,
Ўзимизни мақтардик.
Бу дунёдан қаҳрмас,
Фақат меҳр ахтардик...

Ёдингиздами қачон
Йўлимиз айро тушди?
Кимга бўлиб омад ёр,
Ким омадсиз, дейишди.

Омадлилар бирма-бир
Тарк этди сафимизни.
Омадсизлар билмадик
Зиёну нафимизни.

Илло, ёмонликни биз
Тиламадик ҳеч кимга.
Яхшилик уруғини
Экар эдик текинга.

Иззат-икром нима у,
Нима у шону шараф?..
Ҳар замонда бир марта
Ёшликка қуйинг қараб.

Қаранг, ёшлик кимсасиз
Кўчаларда тентираб.
Кидириб юрар эрка
Шоирларини сўраб.

Ёнига борсам дув-дув –
Кўз ёшини тўкди у.
Тортинмайин, нетмайин,
Чапанича сўкди у.

Деди: «Қани бетаъма,
Бегидир улфатларинг?
Тугадими шунча тез,
Оташли суҳбатларинг?..»

Ёшликнинг ҳар қараши
Оғир савол. Оғир юк.
Унга айтайин десам,
Тузукроқ бир жавоб йўқ.

Ёшликка қараб дедим:
–Билмайман ҳеч нимани.
Бошқармаган эканмиз
Дўстлик деган кемани.

Сочимнинг ҳар оқидан,
Қаранг, ёшлик мўралар.
Унга бирор сўзингиз
Борми, айтинг, жўралар?..

* * *

Малол келмайдими сизга қарасам,
Озорланмайсизми севсам мен сизни.
Жоним, кўнглингизга оғир ботмасми,
Ўзимники десам кипригингизни.

Қошингизга қараб шеър ёзгим келса,
Кўзингизга чўксам сўрамай сиздан.
Ялинсам, ёлворсам, тавалло қилсам,
Менга жой беринг деб юрагингиздан.

Малол келмайдими сочингиз силаб,
Ўзимни бахш этсам зулфларингизга.
Севгим очқич бўлса, юрагим очқич,
Битта-битта очсам қулфларингизни.

Малол келмайдими севиб қолсангиз
Бир куни сиз мени билиб-билмасдан.
Ишонинг, ўлишга ҳаққим йўқ, сизни –
Дунёда энг бахтли аёл қилмасдан.

* * *

Жоним сизга десам, нега куласиз,
Истасам дунёни қиламан тортиқ.
Бу дунёга келиб мен ҳам бир марта
Севсам севибман-да, ўзимдан ортиб.

Битта холингизга бахшида замин,
Кулгичингиз учун осмонни бердим.
Сочимнинг оқига эътибор берманг,
Кирсам энди севги ёшига кирдим.

Дунё нима экан, етти фалакни
Пойингизга ташлаб қўйишим мумкин.
Истасангиз ойни, юлдузни, ҳатто –
Қуёшни етаклаб келишим мумкин.

Ишонмаяпсизми, нега куласиз,
Мана, жоним сизга, олинг бемалол.
Жонимни босинг-да юрагингизга
Айтинг, алвидо деб, айтинг, яхши қол!

Жоним сизда кетса хотиржам бўлиб,
Оёқни узатиб ўлавераман.
Минг йилда бир марта чақирсангиз ҳам
Қайтадан тирилиб келавераман.

* * *

Юрагимга қайтди болалик,
Осмон жуда кенгайиб кетди.
Йигитликнинг олов давридан
Болаликнинг юртига қайтдим.

Бунча тоза экан бу дунё,
Бунча тоза бўлмаса туйғу.
Бугун сендан воз кечаман мен –
Даврадошим, улфатим – қайғу.

Хайр дейман сенга, муҳаббат,
Хайр сенга шуҳратим, шоним.
Шоирлиги нима бўлибди,
Болалигим – менинг унвоним.

Хайр, ғаним, хайр, дўстларим,
Мен бу юртда мангу қоламан.
Дунё – онам. Унинг бағрида
Энг эркатой, кенжа боламан.

Фарида АФРЎЗ

ТОНГ ЧОҒИ СОЧЛАРИМ ШАБНАМГА ЮВДИМ

Бошингни тошга ур минг бор, Ўзидин ўзга
Ёр йўқдир,
Туну кун йиғлагин абгор, Ўзидин ўзга
Ёр йўқдир.

Кўзингни тикмагил, эй дўст, кўнгил
гордир, кўнгилдир гор,
На туби бор, на нури бор, Ўзидин ўзга
Ёр йўқдир.

Яқоси гунчанинг чок-чок, лабидин
қон оқар чак-чак,
Чамандир минг агар гулзор, Ўзидин ўзга
Ёр йўқдир.

Дилинг вайроналар этма дили
майхоналар ичра,
Дилингни чал қилиб дутор, Ўзидин ўзга
Ёр йўқдир.

Сотар дўстинг, олур ағёр, Фарид Афрўз
фиғон чекма,
Бу дунё бир куҳна бозор, Ўзидин ўзга
Ёр йўқдир.

* * *

Балки давраларда кулганим ростдир,
гул кийганим, гуллаганим,
гул бўлганим ростдир,
куйлаганим, куйдирганим,
кул бўлганим ростдир,
Аммо,
Сизсиз,
Ҳеч кимман!
Билдим!

Билдим, худди тонглар отгани каби,
Қуёш ҳорғин ботгани каби,
Осмонда ой шўрлик, бенаво,
Овлоқда оҳулар ётгани каби, билдим!

Ўн гулимдан ўн гулим очилди, сўлди,
Япроқларим сарғайиб сочилди, сўлди,
Ишқ деганга кафанлар бичилди, сўлди.
Эссиз.
Сизсиз.
Ҳеч кимман!
Билдим!

Билдим, қаноатнинг манзили Худо,
Билдим, саодатнинг тунлари ялдо,
Томирда ишқ деган алам уйғонса,
Бошингга балодир, балодир, бало,
билдим!

Эҳтимол, сочларим шабнамга ювдим
Тонг чоғи, гул чоғи, дил чоғи сармаст.
Ҳар тола домига кўнгилни илдим,
Хушсиз.
Сизсиз.
Ҳеч кимман!
Билдим!

Билдим, йўллардадир умримнинг жони,
Бу улуғ Тангримнинг узун арқони,
Бу менинг Ишқимдан бир оҳдир сўзон,
Ки ёқиб юборар охир дунёни...
билдим.

Билдим, соялардa жон бор, алам бор,
Билдим, тоғларни-да дийдалари ғор,
Бу шўрлик дунёнинг қисматидир хор,
Сўзсиз.
Сизсиз.
Ҳеч кимман!
Билдим!

Билдим, армонимнинг умри узоқдир,
Поёндоз солинган излар тузоқдир,
Билдим, хиёнатнинг йўли чароғон,
Билдим, бўйнимдаги маржон –
фироқдир, билдим...

Балки, давраларда кулганим ростдир,
Гуллаганим, гул бўлганим ростдир,
Куйлаганим, кул бўлганим ростдир,
Осмонда ой каби гул бўлганим ростдир!..
Сизсиз,
Сизсиз,
Ҳеч кимман!
Билдим!...

* * *

Раъноға

Шу кўзинг, шу қошинг
Шу рухсор билан
Кимгадир кераксан, кимникидирсан.

Шу сўзинг, шу кулгинг
Шу нигоҳ билан
Кимгадир армонсан, тилагидирсан...

Иймонсан мукаммал,
Нурсан ҳувайдо,
Жавоҳирсан асл,
Юлдузсан пайдо,
Ошиқсан савдойи,
Ёрдирсан танҳо,
Шу ғамниг, шу дардинг,
Шу алам билан,
Умримнинг маъниси, меникидирсан!..

***

Менинг сочим қаро эди, қароларга бойландилар,
Адоларга, сазоларга, жазоларга бойландилар.

Етти осмон, етти иқлим, етти қабат замин аро,
Малоиклар, фариштлар, саболарга бойландилар.

Толимнинг болими ёки юзимнинг холими ёхуд,
Бу икки ҳол ила бошим балоларга бойландилар.

Ҳама истар бу очунда, фақат бир ёр, фақат бир ёр,
Ҳама «Ёрман!» деди, аммо,хатоларга бойландилар.

Сенга жонин қилиб қурбон Фарид Афрўз қилур фарёд,
Жисм хоку бу ҳайли дун матоларга бойландилар.

Баҳром РЎЗИМУҲАММАД

НАЗАРИЯГА БЕФАРҚ ҚАРАМАЯПМИЗМИ?

Бир хилдаги реал воқеликдан толиқиш ҳиссиёти оммавий китобхонликка сабабчи бўлади. Дейлик, XX асрнинг 60–80-йилларида, қарийб чорак асрга чўзилган жамиятдаги якранглик оммавий китобхонликка замин яратган эди. Кексароқ кишилар эскича, ёшлар эса ўзбекча, русча бадиий асарларни иштиёқ билан ўқирдилар. Қишлоқ муаллимлари орасида шахсий кутубхона ташкил этиш урфга айланганди. Ўша вақтларда ҳам ойлик маошга нисбатан қиёслангандa китобларнинг нархи арзон эмасди. Лекин барибир китоб ўқишарди, муҳокама қилишарди, матбуотда фикр билдиришарди.

Саксон тўққизинчи йилда турғун ҳаёт мароми тўсатдан бир чайқалди: илгариги мувaққат эътиқодлар чиппакка чиқди. Бу мароқли арафа эди. Дафъатан одамларга китобдан кўра реал воқеликдаги ўзгаришлар жараёни қизиқроқ туюлди. Шахсий бойлик йиғиш имконияти, хусусий мулкчилик шакллари... Буларнинг барчаси одамлар учун китобхонликдан кўра заруррoқ ва мароқлироқ эдики, кўпчилик диққат-эътиборини бошқа нарсага қаратишни хоҳламасди. Шу аснода китоб мутолааси иккинчи, учинчи даражага тушиб қолди. Шу аснода аксарият тижоратга шўнғиб кетди. Ҳаттоки ижодкорларнинг ўзлари ҳам бадиий асарлардан муайян даражада «тўйиндилар». Жаҳоннинг илғор мамлакатларида шундай бўлган. Бу бозор иқтисодиётининг зоҳирий сувратидир. Бироқ китобхон билан китобхоннинг фарқи бор.

Ҳазрат Навоий таъкидлаганидек, хос кишилар билан омманинг ҳайратланиши тубдан тафовутланади. Дейлик, хос кишилар, яъни адабий доира ҳайрату иштиёқ ила кутиб олган Ф.Достоевский, А.Камю, Ф.Кафка ёки ҳали ўзбекчага ўгирилмаган Ф.Ницше, С.Кергегор, А.Шопенгауэр, З.Фрейд асарлари моҳиятини омма мутлақо идрок қилолмаслиги мумкин. Ўз-ўзидан маълумки, бунақа китобларни ҳозирги шароитда чоп этиш нашриётларимизга фойда келтирмайди.

Албатта, ёзувчининг китоб ўқиши билан омма қизиқиши орасида ҳам катта фарқ бор: ёзувчи усул ўрганиш, бадиий кашфиётлардан ўз ижодида унумли фойдаланмоқ учун ҳам китоб ўқийди. Омма эса бадиий асардан қизиқроқ тафсилот излайди. Шу маънода теран фалсафанинг ҳам, психоанализу модернизмнинг ҳам кўпчиликка унчалик қизиғи йўқ.

Хос китобхонлар детективга қиё боқмаслиги мумкин. Тўғри, XX асрнинг 30-йилларида кам нусхада босилган «Ўткан кунлар»ни хосу омма бирдек ихлос билан ўқиди. Чунки ўша замонларда халқнинг қўлида эски имлода битилган қаҳрамонлик қиссаларидан бошқа ҳеч ваqо йўқ эди, ҳисоб. Хос кишиларни эса Қодирий тили ўзига қаратди. Мазкур романнинг исталган саҳифасидан исталган парчани ўқисангиз баҳри дилингиз очилаверади. Тилда жилва бор. «Шайтанат»нинг тили бундаймас. Газета тилига яқинроқ. Бу қабилдаги асарлар дунё халқлари адабиётида хоҳлаганимизча топилади. Бизга ўша Ж.Жойс, А.Камю, Ф.Кафка, М.Булгаков асарларидек, йиллаб мунозара қилинадиган, назарияга фавқулодда янги чизги шаклида қўшиладиган роман, қиссалар зарур.

Профессор О.Шарафиддинов «Даракчи» (2001 йил, 44-сони) газетасидаги «Адабиёт ташвиқот қуроли эмас» сарлавҳали суҳбатида жуда ҳаққоний мулоҳаза билдиради: ***«... Бирорта адабиётшунос ўзининг адабиётга доир фикрлари, қарашларини яратмадики, бу қарашлар жаҳон миқёсида тан олинган бўлсин. Бунақа даражага ҳали эришганимиз йўқ. Манаман деб юрган адабиётшунослар ҳам фақатгина илгари айтиб кетилган алломалар фикрига изоҳ беряпти, холос».*** **Олим бу жараённи, яъни изоҳлашдан нарига ўтолмасликни тоталитар тузум давридаги эрксизликка боғлайди. Ёзадики:** ***«Эрксизлик сабаб адабиётшунослигимиз ботқоққа ботган эди. Шуни яхши англаш керакки, ҳеч қачон, ҳеч қайси илм тор қозонда қайнаб юзага чиқолмайди, унинг аҳамияти бўлмайди. Фақат эркин фикрлаш шароитидагина назарияда бирор янгиликка эришиш мумкин».*** Холисона фикр. Лекин... чуқурроқ ўйлаб кўрайлик. Адабиётшунос жаҳон миқёсида назарияга қандайдир янгилик қўшмоғи учун миллий адабиётда объект бўлмоғи зарур эмасмикан? Дейлик, экзистенсиализм истилоҳини бадииятга нисбатан илк маротаба даниялик файласуф Серен Кергегор ишлатган. Унинг издоши Ф.Ницше қарашлари асосан экзистенциализм негизига қурилган. Ана шу замин боис А.Камю, Ж.П.Сартр каби бутунлай бошқача тамойил яратган адиблар дунё миқёсига чиқиб, ғарб тафаккур оламини ислоҳ қилиб юбордилар. Алалхусус, адабиётчилар учун муҳим объект пайдо бўлди. Масалан, Ж.Жойс туфайли қанчадан-қанча олимлар назарияга янгилик қўшишга эришдилар. Хўш, бизда шундай объектлар мавжудми? «Ўткан кунлар», «Кеча ва кундуз» ёки «Улуғбек хазинаси», «Юлдузли тунлар»ни ўқиб дунё адабиёти назариясига ислоҳ киритиш мумкин эдими? Қолаверса, ҳамма нарсани тоталитар тузумга, эрксизликка тақайвериш мантиққа монандми? Дейлик, Ч.Айтматов, Ў.Сулаймоновлар ҳам эрксизлик системасида яшаб ижод этганлар-ку? Уларга ўхшаб дунё миқёсига чиққан адиблар бизда топилмади-ку, ахир?

Бизнингча, ҳамма нарса миллий дидга боғлиқ. Миллий дид – мавҳум тушунча эмас. Миллий дид шахслар диди мажмуидан иборат. Тарихга мурожаат қилайлик. Бир вақтда яшаган А.Қодирий, А.Фитрат, А.Чўлпон, Ғ.Ғулом, Ойбек, М.Шайхзода, А.Қаҳҳорнинг бадиий дидлари бир-бирлариникидан фарқ қилади. Фақат Фитрат, Чўлпон янгиланаётган Европа тафаккурига мойиллик кўрсатганлар. Фитрат кўпроқ янги турк адабиётига берилган бўлса, Чўлпон Англияда шуҳрат қозонаётган Р.Тагорни шарафлади. Ўша машҳур мақоласида ёзадики: ***«Шу сўзларнинг энг юқорисида «Улуғ ҳиндий» деб қўюбменку, ана ўша улуғ зот, яъни Робиндранат Тагўр деган киши, ёшроқ вақтларида бутун дунёнинг энг баланд тоғларидан бўлган Ҳимолаянинг ҳайбатли ён бағирларида отаси билан бирга саёҳат қилиб юрган экан. Ўша вақтларда ҳам ниппа-ниназик (яъни болодек) шоир бўлғон бу буюк зот ҳеч нарса ёза олмабдир. Шундай улуғ Ҳимолаянинг кўклар билан ўпишган чўққиларида, тун қоронғисидан ҳам қалин ўрмонлар қўйнида, шундай катта шоир бир оғиз нарса дея олмаса, биргина шеър парчаси ёза олмаса-я? Муни қаранг? Ўз тирикчилигига оид китобида ўзи шундай деб ёзғондан кейин тангирқаб – ҳайрат ёқасини ушлаб қолдим... Сўнгра у «юрак қалтирашларининг «сирри»ни шу тариқа изоҳлайди: «Ҳинд доҳийсининг Ҳимолая тоғларида ҳеч нарса ёза олмаслиғи у тоғнинг жуда ҳайбатли, азамат ва улуғ бўлуб ақлни шошириб қўйишлиғидан бўлса, менинг у азим зот тўғрисида ҳеч нарса ёза олмай қалтироқланишим ҳам у одамнинг Ҳимолая тоғлари қадар ҳайбатли ва улуғ бўлишидан келган экан!»***

Атоқли шоир Ғафур Ғулом «Сизга» сарлавҳали шеърида ўша воқеага бошқачароқ назар ташлайди:

Бир куни Ҳимолай тоғига
чиқиб:
«Шунча ожизманми?»
дебди Тагуро.
Бир мазмун етмабди унинг
фаҳмига:
«Озод одамзодман»,
демабди, зеро:

Одамлик мазмуни тоғлардан
буюк,
Айниқса озодлик нақд
хазинангдир.
Сен унинг қадрига еткучи
фарзанд,
Асрлар кўзгуси мағрур
сийнангдир.

Ҳар бир адибнинг ўз дунёқарашига эга бўлмоғи табиий ҳол. Зотан, адабиёт шу асосда ривожланади. Бинобарин, адабиёт реал ҳаётдаги ҳодисалардан кескин фарқланмайди. Адабиёт майдони ҳам курашларга бой. Бу майдонда дунёқарашлар ўзаро курашади. Алҳол, Л.Толстойнинг Ф.Достоевскийга ёмон муносабатини-ю В.Шекспир асарларини унча ёқтирмаганлигини биламиз. Ёки И.Буниннинг М.Горкий ва В.Маяковскийни ёзғириб ёзган мақолаларини олиб қарайлик. Ё бўлмаса С.Есенин билан В.Маяковскийнинг ўзаро совуқ муносабати-чи? Бир-бирларини масхаралаб ёзган, ҳаттоки калака қилган шеърларини хотирга келтирайлик. Маслакдошлар – А.Камю билан Ж.П.Сартрнинг келишмовчиликлари-чи? Буларнинг барчаси табиий ҳол ва адабиёт ана шунинг учун ҳам қизиқарлидир. Демак, янги оқимларнинг кириб келиши ҳам турли авлодга мансуб ёзувчилар ўртасида турлича муносабатлар уйғотиши табиий.

Тасаввур қилиб кўрайлик: хўш, эркинлик кучли шахсга замин тайёрлар экан, ундай ҳолда нима учун замонавий Америка адабиёти ёппасига кучли шахслар адабиётига айланмади? Қарангки, қолоқ бир мамлакатдан Р.Тагорга ўхшаган даҳо чиққан. Чунки ҳамма нарса навбати билан. Ўрта асрларда Шарқ адабиётининг мавқеи жаҳонда баланд эди. Сўнг Ғарб гуллаб-яшнади. Энди навбат яна Шарққа.

Рус шеъриятининг «кумуш даври»дан Чўлпон яхши хабардор эди. Москва адабий муҳитида Ф.Ницшени билди, Э.Верхарн асарларини ўқиди. Александр Блокнинг мухлисига айланди. Бироқ ана шундай «захира» билан юртига қайтган улуғ шоиримиз адабиёт майдонида «ёлғиз от»лигича қолаверди...

Орадан анча вақт ўтиб ҳам адабий танқидчиликдаги назарияга лоқайд қараш деярли ўзгармади. Кейинги ўн-ўн беш йил мобайнида М. Муҳаммад Дўст, Э.Аъзамов, А.Аъзам, Х.Дўстмуҳаммад, Ғ.Ҳотамов, О.Отахон, Н.Эшонқул, Ш.Ҳамро каби ўзгача шаклда ёзадиган носирларнинг бир-бирига ўхшамаган ҳикоя, қисса, романлари вақтли нашрларда чоп этилди, алоҳида китоблари дунё юзини кўрди. Бироқ бу ёзувчиларнинг асарлари услубларига

Танқидни танқид

яраша янгича методда таҳлил этилгани йўқ.

Х.Дўстмуҳаммад қаламига мансуб «Жажман» ҳикоясини олайлик. Бу ҳикоя баҳсу мунозараларга боис бўлмоғи жоиз эди. Ёш тадқиқотчи Наргис Довурбоева «Ёшлик» журналининг 1991 йилги 5-сонидаги «Жажман»нинг жилвалари» мақоласида ўша ҳикояни беш аспектда текширишга ваъда беради. Мазкур мақола эълон қилинган вақтларда «экзистенциализм» атамаси ҳали адабий истеъмолимизга кирмаган эди. Шунинг учун ҳам тадқиқотчи «Жажман»ни «Сизиф»га қиёслаш билангина чекланади. Аммо эътиборли жиҳати шундаки, Н.Довурбоева мақола бошида ***«Тилшуносликда яхши бир мезон бор: текширилаётган сўз синхроник ва диахроник аспектларда олиб қаралади. Биз ҳам бу ҳикояни бир неча аспектларда кўриб чиқамиз»*** деб ўзгача усулни танлаганини маълум қилган. Мунаққид ўша замон зайлига берилиб, Жажманни салбий образ сифатида баҳолайди. Мақола муаллифининг айни шу нуқтаи назардаги мулоҳазаларига қўшилиб бўлмайди. Нега? Боиси, асар матнидаги имо-ишоралардан аёнки, ёзувчи Жажманни қораламаяпти, балки шу образ орқали сотувчиларнинг зиқналигини, дунёқараши торлигини фош этяпти. Ўқиб кўрайлик-чи: ***«Ёнғоқфуруш йигит махлуқнинг жасадини кўтариб турганича тимдошларига қарата яна сўз айтди:***

–Ёмоннинг куни битди, биродарлар!..

Жажманнинг қопчиғидан қолган-қутган майиз, писта қолдиқлари тўкилди. Оломон уни кўриб кулиб юборди, бироқ шу пайт... Жажман тилга кирди:

–Ло... кила!... Локил... ла!..»

Бу бир калима ҳеч қандай маъно англатмайдими? Тескарисига ўқиб кўрайлик: «ал... ликол! Алик... ол!» Демак, у бозор аҳлига салом беряпти. Чунки салом бергангина «алик ол» дейишга ҳақли. У ўзини таништирмоқда ва бошқаларни-да таниганини маълум қилмоқда. Шундай бўлгандан кейин: ***«Сўзамол ёнғоқфуруш чўчиб Жажманнинг жонсиз танасини ирғитиб юборди, сачраб ўзини орқага ташлади, ҳангу манг бўлган оломон шамдек қотди. Тим ичи шунчалик жимжит бўлиб қолдики, азбаройи, Жажман жон бераётиб базўр такрорлаган бир оғиз сўз ҳамон ҳавода таралиб эшитилиб турарди. Оломон худди осмондан одамларнинг эсини оғдириб қўядиган сас ёпирилиб келаётгандек талвасага тушди...***

–Зардушт бобо!!! – деб юборди оломон бир овоздан илтижо қилиб, издиҳом кўчкидек сурилиб бобо томон силжиди. Зардушт бобонинг эса қулоғи том битган – эшитмас, рўпарасида умидвор тикилиб турган издиҳомни кўзлари кўрмас – бошини ғоз тутганича тўғрига – тим одоғи томон юз тутиб турарди».

Хўш, Н.Довурбоева талқинича, Жажман юҳо экан, унда нима учун бир оғиз калимадан оломон қотиб қолади? Нима учун Жажман ўлимини эшитиб, қувониш ўрнига Зардушт бобонинг кайфияти бузилади? Ва нима учун девор ёрилиб, баҳайбат ҳовучдан «Минг бир азобда ўлдирилган Жажманга икки томчи сувдек ўхшаш бошқа бир Жажман» сакраб ерга тушади? Экзистенциализм назарияси вақтли нашрларда чуқурроқ ўрганилганда эди, ўқувчилар бу саволларга осонгина жавоб топган бўлур эдилар.

Н.Довурбоева Жажман атамасини «жажжи» ҳамда «яъжужмаъжуж»дан ясалган, қабилида тахмин қилади. Ҳар ҳолда, унинг изланишлари эътиборга лойиқ. Ана шу йўналишдаги кузатув усулларини Улуғбек Абдуваҳоб, Жаббор Эшонқул, Ўрол Содиқ каби адабиётшунослар тадқиқотларида ҳам учратамиз. Лекин, таассуфки, ўша танқидчилар мақолаларида изчиллик етишмайди: битта фавқулодда сабоқдан кейин катта танаффуслар ойлаб, йиллаб чўзилаверади.

Яна икки мунаққид борки, улардан бири (Р.Раҳмат) шоир шахсининг ўзига хос жиҳатларини текширади, бошқа бири (А.Улуғов) авлодлар орасидаги тафовутни, зиддиятни ўрганмоқ истайдики, бу ҳам бир янги усулдир.

А.Улуғов «Адабиётни авлодлар янгилайди» («Ёшлик» журнали, 1998 йил, 4-сон) сарлавҳали мақоласида бундай деб ёзади: ***«Ҳаётдаги ижтимоий-иқтисодий, маънавий-ахлоқий ўзгаришлар тарихий бурилишлар бўлаётган, авлодлар алмашаётган кезларда аниқроқ намоён бўлади. Чунки ҳар бир авлод мавжуд турмуш тарзини ўз дил-хоҳишига мувофиқ янгилашга ҳаракат қилади. Улар ўз аждодларига суянган ҳолда, ҳодисаларнинг янги қирраларини кашф қилишади. Аввалгиларнинг ақли етмаган ҳақиқатларни топишади. Ҳар бир янги авлод ижтимоий-иқтисодий турмуш тартибларинигина эмас, санъат ва адабиёт шаклу шамойилини ҳам ўзгартиради. Санъат, адабиётда ўзига хос янгиланишлар қиладиган авлодлар ўртасида эса 10-20 йил, баъзан бир неча асрлик даврий вақт туради. Масалан, Муқимий, Фурқат кабилар авлоди билан Фитрат, Чўлпон, Абдулла Қодирий сингари ижодкорлар орасида ярим асрнинг нари-берисида фарқ бўлса, Алишер Навоий билан Турди, Машраблар авлодини икки ярим асрдан кўпроқ вақт ажратиб туради».*** Адабиётшунос қизиқ бир мавзуни тадқиқ этади. Ҳақиқатан ҳам Навоий ва Машраб авлоди оралиғида икки ярим асрдан ортиқ вақт бор. Бу ижтимоий-сиёсий ҳаётдаги бир хиллилик билан изоҳланади. Очиқроқ айтадиган бўлсак – консерваторликнинг бир кўриниши. Мисол тариқасида Навоий ва Феруз асарларини таққослаб кўрайлик. Фикрлаш тарзи ўша-ўша. Ахир, бу икки шоир таваллуди орасида 400 йиллик вақт бор-ку? Нега фикрлаш йўсини кескин ўзгармаган? Дейлик, нега Феруз ўзининг кичик замондоши Александр Блокка ўхшаб символизмга ўтиб кетмаган? Боиси шундаки, ижтимоий-сиёсий турмуш тарзи ўрта асрларникидан унчалик катта фарқ қилмасди. Хонлик даври давом этмоқда эди.

Масаланинг қизиқ жойи шундаки, ўтган асрнинг йигирманчи йилларидан бошлаб Ғарб адабиётида юзага келган модернизм шўролар салтанатида катта қаршиликларга учради. Ваҳоланки, миф, фолклор мислсиз тараққий этган бизнинг минтақамиз айни «модернбоп» макон эди. Алалхусус, Чўлпон, Ойбек каби шоирларнинг символизмга муҳаббатига ғайирлик кўзи ила қаралди. Улардан кейинги авлодларга мансуб шоирларнинг ижодий тажрибаларига ҳам ижобий баҳо берилгани йўқ. Чингиз Айтматовнинг суҳбатлардан бирида «модерндан қўрқмаслик керак» деган панд-насиҳатлари ҳам шўро мафкурачиларига таъсир кўрсатгани йўқ. Негаки, бирёқлама фикрлашга асосланган собиқ тузум даврида ўзгача қарашлар қабул қилинмаслиги тайин эди.

Ҳеч ўйлаб кўрганмисиз: нега бизда замонавий ғарб шоирлари ижодидан намуналар деярлик таржима қилинмаган? Ғарбда шарқшунослик равнақ топаётган бир маҳалда шарқда ғарбшунослик деярлик шаклланмай турибди? Назаримизда, анъанадорлик бадиий оламимизга ўзининг улкан соясини ташлаган эди.

Бадиийатдаги изланишлар узоқ давом этадими ёки қисқа фурсатда эстетик қарашлар ўзгарадими – масаланинг ушбу жиҳатини вақт кўрсатади.

КЕЛАЖАКНИНГ РАВОН ЙЎЛЛАРИ

ёхуд уч савобнинг бири

Кишилик жамияти пайдо бўлибдики, одамлар вақтдан ютишга, ундан унумлироқ фойдаланишга ҳаракат қилиб келадилар. Шу мақсадда турли воситаларни, қулайликларни ўйлаб топишади. Албатта, вақтдан ютишнинг бирламчи йўли – бу, масофадан ютишдир. Бунинг учун эса фақат тезликни ошириш кифоя қилмайди. Инсон техник тараққиётга эришгунга қадар бўлган вазиятни кўз олдимизга келтирсак, масаланинг моҳияти яққол намоён бўлади. Жисмоний куч катта тезликка узоқ бардош бера олмайди. Демак, масофадан ютиш учун бошқа бирон нарса, яъни восита ўйлаб топиш зарурати пайдо бўлади. Шу зарурат туфайли илк кўприкчалар икки «мучасини» дарёнинг бу қирғоғига, яна икки «муча»сини у қирғоғига тираб, «мушаклари» ва «қобирғалари»ни таранг қилиб, одамлар хизматига бел боғлаган бўлса, ажаб эмас.

Кундан кунга чирой очиб, кўркамлашиб бораётган пойтахтимиз кўчаларини кезар эканман, беихтиёр шу ҳақда ўйлайман. Зеро, ҳаракатланиш қийин бўлган жойларда қисқа фурсатларда бунёд этилиб, одамлар узоғини яқин қилаётган кўприкларга кўп «ишимиз тушади».

Аслида бундай замонавий кўприкларга илгари ҳам эҳтиёж кучли эди. Бундан ўн беш-йигирма йил олдин нега бундай қулайликлар барпо этилмаган? Ўша пайтларда ҳам азим Тошкентда аҳоли кўп эди. Ўша пайтларда ҳам Юнусобод йўлида, «Тошкент» автовокзали ёки «Қуйлиқ» деҳқон бозори, шунингдек, 1-ТошМИ олдидаги чорраҳаларда қатнов зичлиги ва аксинча, йўлнинг тор ва ўнқир-чўнқирликларидан ҳаракат чидаб бўлмас даражада тиқилинч бўларди-ку?! Нега шунча йиллар давомида тўпланиб қолган муаммоларни бартараф этишга ўз вақтида эмас, кейинги ўн йил ичида муваффақ бўлинди? Бу саволларнинг барчасига фақат Мустақиллик жавоб топди. Чунки ундан олдинги пайтларда инсон омилига эътибор масаласи фақатгина оғизда ва қоғозда эди, холос.

Шу аснода хаёл кўҳна тарих қатларига учади. Ота-боболаримиз қадим-қадимдан йўл қурилиши, кўприклар барпо этилишига катта иштиёқ билан ёндошганлар. Ҳатто халқимизнинг қон-қонига сингиб кетганидан урф-одатга айланган машҳур уч савобнинг бири ҳам йўл созлаш ва кўприк қуриш билан боғлиқлиги эътиборга моликдир. Ҳозир ҳам савоб учун йўлнинг устига тушиб қолган тош ва бошқа нарсаларни четга чиқариб, чуқур жойларини имкон қадар текислаб юришни одат қилган мўйсафидларни кўп учратиш мумкин.

Тасаввур қилиш мумкинки, кўприк дастлаб ариқ, сой, дарёларнинг икки соҳилини туташтириш учун хизмат қилган бўлса, кейинчалик унинг олисни яқин, қиладиган турли хизматларига ҳам эҳтиёж ортиб борган. Энди темирйўл ва автотранспорт ҳаракатланиши учун қулайлик туғдириши мумкин бўлган масофаларда ҳам унга зарурат пайдо бўлди. Буни тараққиёт техник аср даврида тақозо этди.

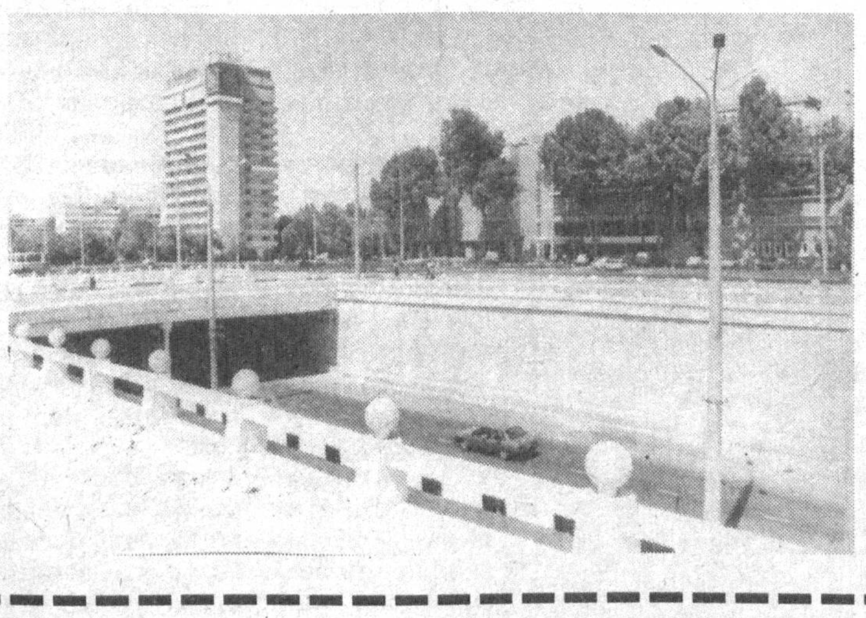

Кўприкнинг бу вазифаси инсон онги-тафаккурига ҳам ўзгариш кирита бошлади. Инсон кўнгилдан кўнгилга, юракдан юракка «кўприк» сола бошлади. Бора-бора у эллар, халқлар ўртасига дўстлик, қардошлик, ҳамкорлик ришталарини боғлашда беминнат ва ишончли хизмат қила бошлади. Ва шу боисдан тилларда «дўстлик кўприги», «қардошлик кўприги» сингари иборалар жаранглай бошлади. Ҳатто цивилизациянинг энг тезкор намунаси бўлган телевидениеда ҳам долзарб мавзуларни ёритиш бўйича турли ҳудудларни боғлашда «телекўприклар» катта аҳамият касб этади.

Албатта, кўприкнинг рамзий маъноларидаги «хизмат вазифаси»ни бошқа ҳеч нарса такрорлай олмайди. Ана шундай бетакрор хусусияти туфайли унинг маъно кўлами кенгайдан кенгайиб бораверган. Катта-катта рамзий аталар, улкан фалсафий қарашлар, чуқур ижтимоий муносабатлар унинг исмига ёндош туришга интилишининг боиси шунда.

Кўприк шунчалик хизматлари эвазига шеъриятнинг ҳам назарига тушган. Гўзал фалсафий шеърлар рамзига айланган. Шу ўринда атоқли шоиримиз Абдулла Ориповнинг гўзал шеърларидан бири «Ишонч кўприклари» деб аталиши эсга тушади. Шоирнинг турғунлик йилларидан кейин ёзилган қуйидаги сатрлари ҳам кўприкнинг улуғвор аҳамиятини ифодалайди:

Замоннинг чўнг карвони
нафас ростлаб бир қадар
Ўтаётир инсоф деб
аталган бир *кўприк*дан.

Биз кўприк ҳақида мухтасар сўз юритдик. Унинг кўпқирралигига ишоралар қилдик, холос. Бизни ҳаяжонга солган нарса кейинги йилларда азим пойтахтимиз кўркига кўрк, салоҳиятига ўктамлик қўшаётган кўприклар бўлди. Чиндан-да бу замонавий бунёдкорлик иншоотлари узоғимизни яқин қилибгина қолмай, айни пайтда муаззам орзу-умидларимизнинг рўёбга чиқаётганлигининг рамзий ифодаси ҳамдир. Мантиқан бу кўприклар порлоқ келажак сари солинган равон ва саботли йўллардир.

Сафар ОЛЛОЁР

ОТА КАСБИНИ УЛУҒЛАБ

Салоҳиддин Тўхтасинов ота касбини улуғлаган санъаткор. У мусиқали драма санъатимиз дарғаларидан бири, машҳур санъаткор Тўхтасин Жалиловнинг фарзандидир. Жалиловлар сулоласининг ижодий анъаналарини давом эттириб, халқимиз ҳурматига сазовор бўлиб келаётган моҳир созанда ва бастакорни ҳам шогирдлари «Уста» деб эъзозламоқдалар. Бундай эъзозга сазовор бўлгунча Салоҳиддин Тўхтасинов катта ижодий йўлни босиб ўтди.

Икки оғиз дил сўзи

У мусиқа санъатимизнинг кўп моҳир устозлари ижодини, ижрочилик маҳоратларини ўрганишга, улардан мусиқанинг нозик сирларини уқиб олишга ҳаракат қилди. У киши ўзи камолга етган оила ҳақида шундай ҳикоя қилади: «Мен машҳур бастакорнинг ўғли бўлганимдан бениҳоя хурсандман. Албатта, созанда ва бастакор бўлиб етишишимга аввало отам сабабчи бўлганлар. Бештамиз санъаткор бўлиб етишдик. Опамиз Эътибор Жалилова Муқимий театрининг етакчи солисти, акам Холхўжа Тўхтасинов созанда, бастакор ва дирижёр сифатида танилган эдилар. Синглим Холидахон мусиқадан сабоқ беради. Раҳматли укам Деҳқон Жалилов Фарғона мусиқали театрида бош режиссёр бўлиб кўп йиллар фаолият кўрсатди».

«Республикамизга донғи кетган уста Усмон ота ясаб берган ғижжак уйимда турибди, у мен билан бирга икки маротаба дунёни айланиб чиқди», дейди Салоҳиддин ака.

Санъаткор 40 йилдан зиёд вақтдан буён ғижжак чалиб келади. Соз сеҳри ва жозибаси у кишидаги бастакорлик иқтидорини ҳам юзага чиқарди. Бастакорнинг қўшиқларини Ҳадя Юсупова, Икромжон Бўронов, Мавлуда Бойматова, Матлуба Дадабоева, Қобилжон Юсупов, Гулбаҳор Эрқулова, Ҳуррият Исроилова каби таниқли хонандалар мароқ билан куйлайдилар.

Салоҳиддин Тўхтасинов Юнус Ражабий номидаги мақом ансамблида ишлаган йиллари жуда кўп ёш созанда ва хонандаларга устозлик қилди. У кишининг шогирдлари беҳисоб. Улар фарзандларидек уста ҳузурида тез-тез бўлиб, маслаҳатларидан баҳраманд бўлиб турадилар.

Шу кунларда 75 ёшини қарши олаётган Салоҳиддин Тўхтасиновга узоқ умр, мустаҳкам соғлик тилаймиз. Санъатдан топган бахтингиз қалбингизни чароғон этсин, басталаган куй-қўшиқларингиз халқимиз қалби тўрида бўлсин, деймиз.

Замира МИРОЛИМОВА

МАДАНИЙ ҲАЁТ

Тошкент юридик коллежида Халқ ижодиёти ва маданий маърифий ишлар маркази, Адлия вазирлиги ҳамда ва Акмал Икромов тумани ҳокимлиги томонидан «Қомусли эл – номусли эл» мавзусида илмий-амалий анжуман ўтказилди. Сўзга чиққанлар мамлакатимиз Конституциясининг халқимиз ҳаётида тутган ўрни, уни ўқиб-ўрганиш масалалари ҳақида фикр юритдилар.

* * *

Андижон вилоятидаги Қорасув шаҳрида марҳум санъаткорлар Абдулхай маҳсум Қозоқов ва Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Ҳасанбой Султонов хотираларига бағишланган «Аския байрами» бўлди. Кечада андижонлик, фарғоналик ва қўқонлик аскиячилар ўз санъатларини намойиш этишди. Хушовоз хонандалар Хуршидбек Ҳасанов, Мирзағолиб Мирзараҳимов, Муҳаммадилло Алихонов, Умида Абдурасулова ва бошқалар дилрабо қўшиқлари билан байрамга файз қўшдилар. Байрамга ташриф буюрган «Сўтақўзи» халқ миниатюралар театри жамоаси ҳам кулги байрамини қизитди.

* * *

С. Айний номидаги Бухоро вилоят театри Сиддиқ Жўра қаламига мансуб «Ҳинд раққосаси» асарини саҳналаштирди. Режиссёр — Файзулла Абдуллаев. Асосий ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Файзулла Абдуллаев, шунингдек, Раим Эргашев, Туроб Жўраев, Зебунисо Қурбонова, Динора Рауповалар ижро этмоқда. Ишқий саргузаштларга бой спектакл томошабинларга манзур бўлмоқда.

Театр жамоаси «Оқ ажал чангалида» деб номланган спектаклни ҳам саҳнага қўйди. Режиссёр Йўлдош Кенжаевнинг бу асари томошабинларни гиёҳвандлик боғлиқ фожиалардан, айрим ёшлар ушбу "заҳри қотил"нинг қулига айланиб, жиноятларга қўл ураётгани, террорчиларга қўшилиб қолаётганидан огоҳ этади.

С. ЖЎРАЕВА

Ўзбек Миллий академик драма театрида Нодира Рашидова қаламига мансуб «Усмон Носир» спектакли премераси бўлди. Асосий ролни актёр Фатҳулла Маъсудов ижро этди.

Ҳ.ТОШКЕНБОЕВ

Вобкент туман марказий кутубхонасида Конституция кунига бағишлаб «Ҳаётимизнинг асосий қомуси» мавзуида суҳбат бўлди. Унда ҳуқуқ идоралари ходимлари мактаблар ўқувчилари ҳузурида бош қомусимиз аҳамияти ҳақида сўзладилар.

И. ТЎРАЕВ

Ҳ.Олимжон номидаги Самарқанд вилоят театри грузин ёзувчиси Х.Пугаевнинг «Оқибатли қўшнилар» асарини саҳнага қўйди. Спектаклни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Темир Пардаев саҳналаштирган, бош ролларни Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Бахтиёр Рахимов, Тошпўлат Очилтошев, Раъно Жўрақуловалар ижро этмоқда. Театр жамоаси Санжарали Имомовнинг «Аёлларни асранг эркаклар» пиесасини ҳам саҳналаштирмоқда.

Тошкент давлат Санъат институти талабалари шу театрда Георгий Хучаевнинг «Адашганлар» асарини намойиш этди.

* * *

Андижон вилоят театрида драматург Қобилжон Юнусовнинг «Эримнинг хотини» комедияси премераси бўлди. Асосий ролларни Ўзбекистон халқ артисти Обиджон Саидбурхонов, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артистлар Ҳабибулла Юнусов, Мавлуда Бойматова ижро этмоқда.

М.КАРИМОВА

ДАРАХТ МЕВАСИ БИЛАН ҚАДРЛИ

Устодлар

1997 йил. Самарқандда анъанавий «Шарқ тароналари» халқаро фестивалининг навбатдаги танлови борарди. Мўғулистондан ташриф буюрган фестивал иштирокчилари номидан сўзга чиққан Мўғулистон бастакорлар уюшмасининг раиси Лувсаншараф анжуман ҳақидаги фикрларини айта туриб, гап орасида Тошкент давлат консерваториясининг профессори Мирза Тоировнинг қадимий мўғул миллий пуфлаб чалинадиган чолғуларини замонавий халқ оркестрларига мослаб, унинг таркибига киритишдаги катта хизматини мамнуният билан эътироф этди. Фестивал якунлангач, у профессор Мирза Тоиров билан учрашиб, чуқур миннатдорчилик билдирди.

–Олтмишинчи йилларнинг бошида Консерваторияда найдан сабоқ берар эдим, –деб эслайди Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист, профессор Мирза Тоиров. – Республика Маданият ишлари вазирлигига чақириб, Мўғулистондан келган мактубни кўрсатишди. Унда мўғул миллий пуфлаб чалинадиган чолғулари билан шуғулланадиган кадрлар тайёрлаш учун ёрдам сўралган экан . Мен рози бўлдим. Улан-Баторга борган кунимоқ менга мўғул миллий пуфлаб чалинадиган чолғуларни кўрсатишди. Уларнинг аксарияти диний байрам ва маросимлардагина чаликаркан. Чолғулар учун кадрлар тайёрлаш,уларни оркестрга мослаш бўйича иш бошладим, мўғул бастакорлари ва чолғу усталари билан биргаликда янги куйлар, оркестр учун асарлар яратдик. Мусиқа асбоби гўёки очилмаган қўриқ. Ундан хоҳлаган куйни чалиш мумкин. Фақат чала билиш керак. Мўғулистонлик ижрочилар оркестр таркибига киритилган қадимий миллий чолғуларда жаҳон мусиқа санъати асарларини ҳам ижро эта бошладилар.

Мирза аканинг болалик даври суронли уруш йилларига тўғри келди. Тошкентнинг эски даҳаларидан бирида кишилар ахборотларни эшитиш учун чойхона айвонига ўрнатилган радио карнай атрофида йиғилишарди. Вақт-вақти билан бериладиган хабарлардан кейин куй ва қўшиқлар янграрди. Мирза кўпинча най навосини берилиб тингларди. Маҳалладаги Ҳамид найчи урушга кетгандач кейин унинг укаси акасининг найини Мирзага кўрсатади. Найни пуфлаб кўрганда ундан чиққан овоз сеҳри Мирзани бутунлай ўзига ром этади. Имконини топди дегунча у ўртоғининг олдига чопарди. Кейинроқ Мирза коптогига найни алмашиб олади ва шу кундан бошлаб ўзини дунёдаги энг бахтли одамдек ҳис эта бошлайди.

Йиллар давомида най чалиш сирларини ўрганган Мирза Тоиров Ўзбекистон халқ артисти Ҳаким Нишонов раҳбарлигидаги ҳаваскорлар тўгарагида маҳоратини оширди. Иқтидори ва интилувчанлигини сезган Ҳаким Нишонов уни 1947 йили миллий чолғулар оркестрига ишга олиб келади...

...Шунга ҳам 54 йил бўлибди. Тўхтасин Жалилов номидаги давлат академик халқ чолғулари оркестри ўнлаб хорижий давлатларда бўлиб, ўзбек миллий куйларини жаҳонга танитди. Оркестр найчиси Мирза Тоиров ижро этган «Чўли ироқ», «Субҳидам», «Чаман ялла», «Ёввойи ушшоқ», «Ёввойи чоргоҳ», «Назокат» каби миллий куйлар минглаб қалбларни мафтун этди.

Мирза ака устози А.Петросянц билан бирга «Най дарслиги» ўқув қўлланмасини чоп эттирди. Айни пайтда бу қўлланма иккинчи нашрга тайёрлаб қўйилди. Бундан ташқари унинг «Най учун пиесалар» тўплами, мусиқа билим юртларининг най синфи учун дастурлари чоп этилган.

Мирза Тоировдан сабоқ олиб, унинг истеъдодидан баҳраманд бўлган шогирдларнинг саноғига етиш мушкул. Уларни нафақат республикамизда, Марказий Осиё давлатларида, хорижий мамлакатларда ҳам учратиш мумкин.

Садриддин ШАМСИДДИНОВ

БИЗ СИЗГА ИШОНАМИЗ

Эллик ёки олтмиш сўмга бугун нима сотиб олиш мумкин? Уч дона гугурт. Шаҳар автобусига бир чиқиб тушиш ҳам 60 сўм. Шу пулга яна газета дўконидан битта газета сотиб олса бўлади. Бу билан нима демоқчимиз? Газета бугун энг арзон товарлардан бири. Лекин ундан келадиган фойдани ҳеч нарса билан ўлчаб бўлмайди. Уйингизга бир дона газета олиб борсангиз, хоҳлайсизми йўқми, албатта, турмуш ўртоғингиз, фарзандларингиз бир кўз югуртириб чиқади. Ўзларига маъқул бўлган мақола, ҳикоя ёки шеърни ўқийди. Ҳеч бўлмаса газетада берилган бошқотирмани ечишга ҳаракат қилади. Хуллас, болада ўқишга, мутолаага қизиқиш, интилиш уйғонади. Билсангиз бу сизнинг энг катта ютуғингиз. Китоб, газета, журнал ўқиган бола маънавий жиҳатдан етук бўлади, унинг тарбияси, хулқ-атворига ҳамма ҳавас қилади.

Азиз газетхон! Гапни узоқдан бошлаб келганимиздан тушунган бўлсангиз керак. Мамлакатимизда 2002 йил учун газета ва журналларга обуна мавсуми охирлаб бораяпти. Яна озгина хотиржамликка берилсангиз, кейинги йилнинг дастлабки ойида газета-журналсиз қолишингиз мумкин.

Албатта, матбуот нашрларини газета дўконларидан сотиб олса бўлади. Лекин истаган нашрингиз дўконларда бўлмай қолиши ҳам мумкин-ку. Бундан ташқари, бир йилга обуна бўлиб қўйиб, кейин бемалол, бехавотир газета ўқишга нима етсин.

«Ўзбекистон адабиёти ва санъати» республикамиздаги энг арзон газета. Унинг бир йиллик обуна нархи якка обуначилар учун Тошкентда 3900 сўм, Қорақалпоғистонда 5460 сўм, Сурхондарёда 4868 сўм, Фарғонада эса 5508 сўм. Чойхонада иккита яхши улфатингиз билан тўйиб овқат есангиз ҳам шунча пул тўлайсиз. Албатта, улфатчилик яхши, лекин унинг ўрнига бир йил уйингизга газета бориб турса... Э-ҳе. Бу ҳеч нарса билан ўлчаб бўлмайдиган бойлик.

Обуна—2002

Обуна нархи ўзини оқламайди, албатта. Шундай бўлсада биз газетамиз мамлакатимизнинг чекка-чеккаларига, кам таъминланган оилаларгача етиб борсин деган умидда шундай нарх белгиладик. Лекин газетанинг 52 сони тўлиқ чиқишига кафолат берамиз. Чунки адабиётимиз ва санъатимиз ихлосмандлари, муассисларимиз ҳам газетани моддий жиҳатдан қўллашга ҳаракат қиладилар, деб ишонамиз.

Бизнинг асосий газетхонларимиз адабиёт муаллимлари, адабиёт ихлосмандлари. Ўқувчилар, хўжаликларнинг раҳбарлари, шифокорлар, кутубхоначилар ҳам севиб ўқишади газетамизни. Ҳафталигимизнинг ҳар бир сонини тайёрлаётганда биз аввало уларни назарда тутамиз, уларга қандайдир янгилик, маънавий неъмат етказмоқни ўйлаймиз. Чунки, улар ҳар қандай шароитда ҳам албатта «Ўзбекистон адабиёти ва санъати»га обуна бўлишни унутишмайди. Биз содиқ ҳамкорларимиз – ўз обуначиларимизга ишонамиз.

Азиз муштарийлар.

Обунани мамлакатимизнинг барча шаҳар, туман ва қишлоқларидаги алоқа бўлимларида ҳамда матбуот тарқатиш тармоқларида расмийлаштириш мумкин. Севимли газетангизга обуна бўлишга шошилинг.

Нашр кўрсаткичларимизни эслатиб ўтамиз:

Якка обуначилар учун – 00222.

Ташкилотлар учун – 00223.

ЁЛҒОН ВА ҲАҚИҚАТ

МИЛЛИЙ МАОРИФИМИЗ ТАРИХИ

Биз киммиз?

Шўро тарихшунослик фани барча тарихий даврларни ва тарихий воқеаларни ўрганишда ҳукмрон коммунистик мафкурага таянгани оқибатида хатоликларга йўл қўйган эди. Хусусан, ўша даврда Туркистон ўлкаси аҳолиси саводсиз, анъанавий халқ таълимининг муҳим воситалари ҳисобланмиш мактаб ва мадрасалар "қуруқ сафсатага асосланган дин ўчоқларидир", деган сохта илмий хулосалар ясалди.

Юртимизнинг мустақилликка эришиши бундай ноилмий хулосаларни бартараф этишга, халқимизнинг маданий ҳаётида муҳим ўрин тутган мусулмон мактаблари фаолиятини холисона ўрганишга имконият яратди.

Маълумки, ўзининг ўлмас асарлари, буюк кашфиётлари билан жаҳон илм-фани ва маданиятининг ривожига салмоқли ҳисса қўшган юзлаб буюк сиймоларни шу ўлкадаги мактаб ва мадрасалар етиштириб берган. Мактаблар маҳаллий аҳоли учун бошланғич хат-савод чиқариш масканлари бўлиб, масжидлар қошида ташкил этилган. Тарихий манбаларнинг гувоҳлик беришича, ўлкамиздаги биринчи ибтидоий мактаб ҳижрий 94 йили (мелодий 713 йили) Бухоро аркида зардуштийлар эҳроми ўрнида бунёд этилган. Ёшларнинг саводини чиқариш ва ислом дини асослари билан таништириш масжид имомлари зиммасига юклатилган эди. Хонликлар даврига келиб, хонлар ўрдасида хонзодалар, зодагонларнинг болаларини ўқитиш учун махсус мактаблар ташкил қилинган. Масалан, "Ансоб ас-солатин ва таворих ал-хавоқин" номли асарда ёзилишича, Мусулмонқул буйруғи билан ёш Худоёрхон ва қипчоқлар болаларини ўқитиш учун Ўрдада мактаб қурилиб, унга мактабдор этиб, Мулло Содиқ тайинланган.

Мактаблар молиявий жиҳатдан вақф мулклари ва ўқувчиларнинг ота-оналари томонидан қилинган хайр-эҳсонлар ҳисобидан таъминланган. Мактабда болаларни ўқитиш ҳар бир ота-она учун шариат қонунлари бўйича шарт ҳисобланган.

Бу ҳолатни хонликлар даврида "қози-раис" деб аталувчи мансабдор шахслар назорат қилиб турган. Болани неча ёшдан мактабга бериш қатъий белгилаб қўйилмаган. Ҳар бир ота-она ўз шароитидан келиб чиқиб, фарзандларини мактабга олиб борган. Мактабда болалар 15, баъзан 17-18 ёшгача таҳсил олганлар. Мактабда ўқувчи беш йилдан кўп ўқимаган.

Маҳаллий мактабларда ўқув машғулотлари жума ва диний байрамлардан ташқари, ҳар куни эрталабдан то кечга қадар давом этган. Болалар синфларга бўлиб ўқитилмай, машғулотлар якка тартибда олиб борилган. Ўқувчилар ўқиб турган нарсаларига қараб, гуруҳларга бўлиниб ўтирганлар: "тахтахонлар", "абжадхонлар", "хафтиякхонлар", "қуръонхонлар" ва ҳоказо.

Болаларни араб ёзувига ўргатиш ниҳоятда мураккаб жараён ҳисобланган. Араб ёзувининг ранг-баранг стилистик хусусиятлари, яъни кўп ҳарфларнинг сўзда қўлланиш ўрнига қараб, шакл олиши, диакритик нуқталар, чизиқ ости ва чизиқ усти белгиларнинг мавжудлиги, ўқиш ва ёзиш санъатини эгалламоқчи бўлган ҳар бир ўқувчидан катта масъулият билан биргаликда ўткир зеҳн талаб қилган. Шу боис мактабларда ўқиш ва ёзишга бир пайтнинг ўзида ўргатилмаган. Ўқитувчилар ёзувни ўргатишда Саидсалоҳиддин хўжа ибн Аловиддин хўжанинг "Муфрадат" ҳамда Шермуҳаммад Авазбек ўғли Мунииснинг "Саводи таълим" дарслик китобларидан фойдаланганлар. Шунингдек, ҳар бир мактабдор домланинг ўзича ўқитиш услуби ҳам бўлган. Баъзилари болаларнинг ёш хусусиятларига алоҳида эътибор берган ҳолда кичик ёшдаги ўқувчиларга ҳуснихат ва оғзаки ҳисобни ўргатса, катта ёшдаги ўқувчиларга Қуръоннинг оят ва сураларидан ташқари форс, араб, туркий тилларда ёзилган дунёвий китобларни ўқишни ўргатишарди.

Демак, дастлабки бошланғич таълимдан сўнг Қуръон ҳатм қилиниб, "Чор китоб", кейин эса "Сўфи Оллоёр" ибтидо қилинган. Сўнгра "Калила ва Димна", "Қобуснома"га ўхшаш тарбиявий руҳдаги китоблар ўқитилган.

Шуни таъкидлаб ўтиш лозимки, маҳаллий мактабларда ўғил ва қиз болалар алоҳида-алоҳида ўқитилган. Қизлар учун махсус бошланғич мактаблар фаолият кўрсатган. Бундай мактаблар, одатда, отинойининг уйида жойлашиб, отинхона деб номланар эди. Қишлоқларда 50та ўғил болалар мактабига ўртача бир-икки қиз болалар мактаби тўғри келар эди. Аммо йирик қўрғонлар ва шаҳар жойларида аёллар мактаблари эрлар мактабига нисбатан чорак ва ундан ортиқ қисмни ташкил этар эди.

Отинхоналарда ўқиш муддати ўғил болалар мактабларидаги каби эди. Мазкур ўқув даргоҳларида ёзув ва арифметика асослари ҳам ўқув дастуридан ўрин олган. Шу билан бирга, бу мактабларда қизлар тарбиясига хос бўлган Олимат ул-Банотнинг "Муошарат одоби" китоби, форсий ва туркий назмдан таништиришга алоҳида эътибор берилган. Бундай мактабларни миллий ва жаҳон маданияти тараққиётига ўзининг бекиёс ҳиссасини қўшган кўплаб машҳур қизлар битириб чиққан. Улар қаторида Нодира, Увайсий, Маҳзуна, Дилшод Барно, Анбар Отин, Нозимахоним, Нигорахоним, Жаҳон ойим ва бошқалар бор.

Мактабларда қиз болаларга уй-рўзғор тутишда саранжомлик, фарзанд тарбиялашда оқилалик эркак ва аёл ўртасида бўладиган муносабатлардаги одоб-ахлоқ меъёрлари ўргатилган бўлса, ўғил болаларга дини-иймон, диёнат, инсоф, камтарлик, чин сўзлилик, поклик, ҳалоллик ҳақида дарслар ўтилган.

Ўлкамизнинг Чор Россияси томонидан босиб олиниши анъанавий таълимнинг муҳим воситалари ҳисобланмиш маҳаллий мактаблар, қорихоналар ва отинхоналар фаолиятига салбий таъсир кўрсатди. Мустамлакачилик маҳаллий мактаблар ва қорихоналарни ислоҳ қилиш, тўғрироғи, рус истилочилари талабларига жавоб берадиган шаклга келтириш ва маҳаллий халқни руслаштиришга уриндилар. Бу йўлда уларнинг амалга оширган биринчи тадбири маҳаллий мактаблар ўрнига рус мактабларини кўпроқ ташкил этиш бўлди. Ана шу тадбирни Туркистон генерал губернатори Кауфман ҳам қизғин қўллаб-қувватлаб, руслар ва маҳаллий аҳоли болаларини "биргаликда тарбиялаш" масаласини кўтарди. У маҳаллий ва рус мактабларининг "ажралиб туриши" иқтисодий ва сиёсий жиҳатдан зарарли деб ҳисоблади.

Россия халқ таълими вазири Д.А. Толстов эса "Россия ҳудудида яшовчи руслардан бошқа халқлар талабаларига нисбатан таълимнинг пировард мақсади, албатта, уларни руслаштириш ва рус халқи билан қўшиб юборишга қаратилиши керак", деб таъкидлаган эди. Бундай реакцион сиёсат оқибатида ҳам ўлкамиздаги ўқув муассасалари изсиз йўқолиб кетмади. Аксинча, 1875 йилда Қўқон хонлигида 1709та мактаб бўлган бўлса, 1898 йилда 1814тани ташкил этган.

Маҳаллий мақтаблар ва қорихоналарнинг сони ўлкадаги сиёсий вазиятга қараб, ўзгариб турса-да, уларнинг фаолияти тўхтаб қолмаган. XIX асрнинг охирларида бу маърифат ўчоқларидаги ўқиш-ўқитиш, таълим-тарбия жараёнларига ўзгартиришлар киритилди. Бир сўз билан айтганда, замон талабларига мос тарзда ўз-ўзини ислоҳ қилиш, янгиланиш жараёни давом этди.

Маҳаллий мактаблар, қорихоналар ва отинхоналар фаолиятини таҳлил қилиш улар маҳаллий аҳоли учун фақат савод чиқариш масканларигина бўлиб қолмай, аждодлардан авлодларга ўтиб келаётган шарқона маънавий баркамолликни ўқувчилар онгига сингдириш, уларни илмли ва маърифатли қилиб камол топтиришга қодир тарбия масканлари бўлганини кўрсатади.

Муҳаммаджон АЛИҲОЖИЕВ,
аспирант

Мозий садоси

ЗАРАУТСОЙ СУРАТЛАРИ СИРИ

Тасвирий санъатимиз сарчашмаси – Зараутсой қоя тошларига ишланган суратлар миллатимиз маънавий бойлиги, қимматбаҳо археологик, тарихий ва санъат ёдгорлиги ҳисобланади. Ушбу тасвирларни «ёзув маданиятининг шаклланишида қадим замонларда ташланган илк қадамлар сифатида ҳам» тилга оламиз. Мўъжизакор обида билан шуғулланган барча мутахассислар қоятошларга суратлар ишланган даврни аниқлаш масаласига энг муҳим вазифалардан бири сифатида қараганлар. Уларнинг ёшини аниқлаш, академик А.П.Окладниковнинг таъкидлашича, тош ва жез қуролларининг ёшини аниқлашдан ҳам мушкулроқдир. Тарих ва археология фани қоятош суратлари яратилган даврни аниқлай олмаса, улардан фойдалана билмайди ёки бошқача қилиб айтганда, санаси аниқланган тақдирдагина ҳар қандай осори атиқа қимматли археологик ёдгорлик бўла олади.

Ўзбекистонимиз кишилик тарихининг энг қадимий маданият ўчоқларидан бири бўлганлиги, жаҳонда шу пайтгача мавжуд бўлган 22 қадимий цивилизация ўчоқларидан иккитаси Марказий Осиё ҳудудига тўғри келиши эндиликда ҳеч кимга сир эмас. Қаранг, Нил, Фрот, Амударё бўйларида маданиятнинг пайдо бўлишидан то ҳозирга қадар беш минг йилга яқин вақт ўтган экан. Яна ўшангача бўлган етти минг йил илгари эса бошқа бир муҳим босқич – мезолит яъни ўрта тош даври бўлган.

Зараутсой қояларидаги ёввойи буқаларни овлаш саҳналари тасвирланган композицион расмларни кўпчилик мутахассислар ана шу мезолит даврига мансуб дейишмоқда.

Милодгача бўлган 12-6 мингйилликларга тўғри келадиган мезолитни палеолитдан неолитга ўтиш даври ҳам дейдилар. Энг сўнгги маълумотларга кўра, олимлар бу санани милодгача бўлган 8-6 минг йилликларга тўғри келади деган тўхтамга келганлар. Бу ер шарида музликлар эригандан кейин ўрнатилган геологик давр бўлиб, иқлим иссиқлашган, ўсимлик ва ҳайвонот дунёси секин-аста ҳозирги қиёфасига кирган, совуққа чидамли шохдор йирик ҳайвонлар шимолга томон силжиб, улар ўрнини янги табиий шароитга мослашган ҳайвонот дунёси эгаллаган, минтақамизда кенг баргли ўрмонлар билан даштлар вужудга келган эди. Марказий Осиёнинг бой табиати мезолит даври одамларининг яшаши учун қулай бўлган. Мезолит даври суратларининг ўзига хослиги улар асосан очиқ камар ва қояларда яратилганлиги билан изоҳланади. Ҳайвонлар ва одамларнинг кўпроқ қора ва қора-қизил рангли бўёқларда чизилган ва унча катта бўлмаган ҳажмдаги тасвирлари учрайди. Бунгача эса яъни юқори палеолит даврида ҳали музликлар эримаган ва ҳаво совуқ бўлганлиги сабабли фақат чуқур ғорлардагина кун кечира олган ибтидоий одамлар ўз яшаш жойларида ижод қилганлар. Франция ва Испанияда шундай ажойиб ғор санъатлари топилган.

Санъат тарихи билан шуғулланувчи мутахассислар мезолитгача ва мезолит пайтидаги санъат ривожининг йўналишини ер шарининг турли минтақалари учун бир хил кучга эга бўлган умумий ҳол сифатида талқин қиладилар.

Палеолит ва неолит оралиғидаги мезолит даврида пайдо бўлган Зараутсой ёдгорлиги мавзуси ва мазмуни жиҳатидан Испаниянинг Леванти, Озарбойжоннинг Кобистон ёдгорликларидаги тасвирларга жуда ўхшаш. Санъатшунослар ушбу давр санъатини Африка қитъаси жанубида ҳозирги пайтда яшаётган бушменларнинг санъати билан қиёслайдилар. Бушменлар – Калахари саҳросида фавқулодда қийин шароитларда яшаётган ибтидоий овчилик жамоалари бўлиб, улар ажойиб қоявий тасвирлар яратганлар. Одамлар, ҳайвонлар, қушлар тасвирланган саҳналар жуда қизиқарли, жонли, хилма хил бўлиб, ҳайвонлар сурати аслини бера олиши билан ажралиб туради.

Ибтидоий санъат ёдгорликлари ўша давр одамларининг нима билан шуғулланганини кўрсатади.

Қоядаги расмлар ва ўйма нақшлар, тош, лой, ёғочдан ясалган ҳайкаллар, буюмлардаги суратлар фақат овланадиган ҳайвонларга бағишланганлигини кўрамиз. Бу – шимолда буғу бўлса, жанубда – буқа эди. Ибтидоий одамлар ҳаётида овдан ташқари турли мевалар, ўтларни териш ҳам катта рол ўйнарди. Эркаклар овга кетсалар, аёллар, болалар, кексалар қўзиқорин, мева, бошоқли ўтлар, парранда тухумлари йиғиш билан шуғулланишарди. Одамлар фаолиятининг бу томони санъатда ёритилмаган. Гап шундаки, йирик ва кучли ҳайвонни ўлдириш осон эмас, одамнинг кучли ҳайвонни енгиш истаги илк илоҳий яъни магик урф-одатлар билан бирга қоялардаги суратларни ҳам яратди. Хуллас, ибтидоий рассомнинг бош объекти ҳайвонлардир.

Агар Зараутга келиб, расмларга назар солсангиз, йирик ва кучли ёввойи буқалар ёнида ўқ-ёйчиларнинг ингичка ва содда фигураларини кўрасиз. Уларнинг шунчалик ожиз, иложсиз ҳолатда тасвир этилганига ҳайрон қолмай иложингиз йўқ.

Ушбу тасвирлар ибтидоий тафаккурнинг моҳиятини англаб олишимизга кўмаклашади. Рассом-овчининг бутун руҳий-маънавий кучлари табиат қонунларини билиб олишга қаратилган: ахир овчи мансуб бўлган жамоанинг ҳаёти ҳам, фаровонлиги ҳам шунга боғлиқ эди-да! Овчилар кечаю кундуз, қиш ва баҳор, ёз ва куз ўзи изидан юрадиган ҳайвоннинг хулқ-атворини, барча қилиқларини яхши биладилар. Шунинг учун ҳам зараутлик тош асри рассоми ўқ-ёй ва найза ёмғиридан қўрқиб бир муддат қотиб қолган ҳайвон ҳолатини ишонарли тарзда бера олган.

Одамлар Зараутсой қоятошларида тасвирланганидек ҳайвонларни жамоа бўлиб ўраб, овлашга ўтишлари учун кўп минг йиллар зарур бўлгандир. Бу нарса ўз-ўзидан ҳамкорликка олиб келади. Ҳамкорлик қила билиш қобилияти ҳам узоқ йиллар давомида шаклланган, албатта. Ўша замон ижтимоий ҳаётида худди шу ҳамкорлик масаласида ибтидоий санъат ижобий аҳамият касб этганлигини тушуниш қийин эмас. Ҳайвон билан курашиш жараёнида инсон ҳамкорликда ҳаракатланиш тажрибасини тўплайди. Унинг ўзаро муомала қобилияти ўсади. Ҳайвонлар хавфи ва уларнинг кучли қаршилиги шароитида одамнинг барча қобилиятлари энг юқори фаоллик ҳолатига келади.

Ов, шундай қилиб, ўзига хос жамоа мактаби бўлган ва, шубҳасиз, ибтидоий одамларнинг бутун турмушига таъсир этган.

Инсон секин-аста узоқ аждодларидан узоқлашиб янги сифат ва хусусиятларга эга бўла боради, унинг бу ижтимоий эволюциясида санъатнинг роли каттадир.

Ўша пайт одами ўз ички дунёсига ҳали атрофини ўраб турган ташқи дунёчалик эътибор бермасди. Унинг орзу-ўй, кечинмаларининг мақсади тирикчилик манбаи бўлган ҳайвонлар эди. Шунинг учун ҳам Зараутсойнинг ёввойи ҳайвонлар реалистик тасвирланган саҳналарида қатнашаётган овчи фигуралари схематик ва қуруқ берилган. Баъзан ўқ-ёйчи бир чизиқ билан тасвирланади. Лекин ов саҳналари драматизмга тўла: ўлжа изидан чопаётган ва ҳайвонни ўраб олаётган овчилар ўқ-ёй, найза ва тошлар отмоқдалар, ўлжани жарликка томон сурмоқдалар. Бунинг устига иккита овчилар гуруҳининг – ўлжа учун бўлса керак – рақобатидан келиб чиққан ўзаро жангига ҳам гувоҳ бўламиз.

Ўлжасига яқинлашиб бораётган, ўйин тушаётган ва бир-бири билан жанг қилаётган ўнлаб одамлар тасвирланган сюжетларнинг пайдо бўлишини мутахассислар бутун овчилик тизимини ўзгартириб юборган ўқ-ёйнинг ихтиро қилиниши билан боғлаш мумкинлигига эътиборни қаратадилар. Нишонга аниқ ура олиши ва омадлилиги билан шуҳрат топган камончилар ёввойи буқаларни қувлаб ва ўраб овловчилар тўдаси ичидан ажралиб турадиган бўлади, улар баъзан якка ҳолда ҳам овга отланганлар.

Яна бир неча минг йиллар ўтиб неолит ва бронза даври келганида Зараутсойда чизиб борилган санъат асарлари қиёфаси ўзгаради: ҳайвонларнинг реалистик фигуралари йўқ бўлади. Айрим санъатшунослар бу ҳолатни санъатдаги орқага қайтиш дея баҳолайдилар. Ҳолбуки, бу ҳам санъатнинг тадрижий ривожланишида қонуний бир ҳол бўлиб, деҳқончилик пайдо бўлиши билан ов ўзининг илгариги аҳамиятини йўқотган ва ҳайвонга бўлган қизиқиш сўнган. Энди инсоннинг ўзига, ўз ички дунёсига қизиқиши туғилмоқда эди.

Хўш, қоявий суратларнинг моҳияти нимада? Ибтидоий аждодлар ушбу тасвирларни қандай мақсадларни кўзлаб яратганлар? Кишилар назаридан холи, овлоқ ғорларда суратлар ишланишида қандай сир яширинган?

Ибтидоий давр санъати билан шуғулланган мутахассислардан И.Т.Пославский қоятош суратларининг ғоявий мазмунига эҳтиёткорлик билан ёндошиб, расмлар негизида бизга равшан бўлмаган жумбоқли мақсад яширинган, деб ҳисоблайди.

Бошқа олимлар эса қоятошлардаги суратлар ва ифода этилган манзаралар қандайдир сеҳрли маънони билдиради, улар негизида ибтидоий ва қадимги давр кишиларининг кундалик турмуши, диний эътиқоди билан боғлиқ бўлган тасаввурлар ётади, дейдилар.

Демак, Зараутсой ёдгорлиги ва шунингдек, мамлакатимиздаги бошқа қоятош суратларининг аксарияти кишилар назаридан узоқроқ бўлган овлоқ маконларда марказлашган бўлиб, бундай жойлар ибтидоий ва қадимги қабилаларнинг энг муқаддас даргоҳлари, қадамжолари ҳисобланган. У давр кишилари маълум вақтларда ушбу муқаддас даргоҳдаги расмли қоялар ёнида ибодат қилиб, диний удумларни бажо келтирган бўлишлари мумкин. Ана шу удуму ирим-сиримлардан бири қояларга расм чизиш одати эмасмикан? Зараутсойдаги суратлар маълум муддатларда янгиланиб ва яна давом эттириб турилганлиги ҳам шу одатлардан келиб чиқмадими?

Қоятош суратларининг ғоявий мазмунини тушуниш, тушунтириш ва тўғри талқин қилиш ишига халқ ҳаётидан олинган этнографик маълумотларни ҳам жалб этган археолог олим Ж.Кабировнинг фикрича, ибтидоий аждодлар қояларга ва ҳар хил буюмларга расмларни кишиларга бахт келтиради, чорва моллари ва ёввойи ҳайвонларнинг сонини кўпайтиради, дея умид билан чизганлар. Ҳозир ҳам аҳоли уйлари, мозорлар, мақбараларда кийик шохларини учратиш мумкин. Кийим, шолча, намат ва бошқа буюмларни ҳайвон шоҳи тасвири билан безаш ҳоллари бор. Айиқ, бўри, қоплон каби йиртқич ҳайвонлар суяги, териси, тиши ва бошқа аъзоларининг қандайдир мўъжизакор кучига ишониб, ўзи билан тумор қилиб олиб юрганлар бор.

Шуларнинг ҳаммаси мазкур ҳайвонларга бўлган қадимий эътиқоднинг бизгача сақланиб қолган кичик бир кўринишлари деб ўйлайди, олим.

Хулласи калом, Зараутсой суратлари, А.Формозов тўғри таъкидлаганидек, макон ва бошпаналарни безаш учун ишланган эмаслигига яна бир иқрор бўламиз. Қадим аждодлар ушбу суратларни ёввойи ҳайвонларни осонликча ўлдириш ва овнинг муваффақиятли чиқишини кўзда тутиб чизганлар. Зараутсой суратлари билан шуғулланган йирик мутахассислардан А.П.Окладников ва А.А.Формозов ҳам расмлар негизида ўша давр кишилари ижтимоий ҳаётидан олинган ҳаққоний воқеалар ва ибтидоий қабилаларнинг сеҳр-жодуси билан боғлиқ бўлган диний тушунча ётади, деб баён қилдилар. Зараутсой тасвирларига замондош бўлган Помир тоғининг Куртакасой дарёси Шахта ғори деворларидаги охра билан ишланган бўёқли расмларни текширган В.А.Ранов ҳам ўзи топган манзараларни овчилик сеҳри билан боғлиқ воқеликдир дея ҳисоблаган.

Шу билан бирга, ибтидоий тасвирий санъатнинг нодир намуналари бўлмиш қоявий суратлар моҳиятига бир томонлама қаровчи ва, ҳатто, уларни моддий-маънавий ёдгорлик сифатида инкор этувчи қарашлар ҳам йўқ эмас. Жумладан, Г.Г.Генкел деган олим қоя суратларини одамлар бўш вақтларида кўнгил очиш учун шунчаки эрмак ва қизиқчилик билан ишлаганлар, улар аслида тасодифий нарсалар деб ҳисоблайди. В.Ф.Зибковец эса тош асри санъатининг намуналарини диний тушунчалар ва сеҳргарликка ҳеч қандай алоқаси йўқ, дейди. Бағрида нодир тасвирларни сақлаётган ғорлар, камарлар, диний ва сеҳрли ирим-сиримлар ижро этиладиган муқаддас даргоҳлар эмас, балки ёшларга таълим ва тарбия берадиган марказлардир, расмлар эса ибтидоий давр ёшларига таълим-тарбия бериш, улар билан амалий машғулотлар олиб бориш мақсадида ишлангандир. Бу мулоҳазаларни ҳам мантиқий, ҳам амалий жиҳатдан асосли деёлмаймиз, албатта.

Ўзбекистон халқ ёзувчиси Шукур Холмирзаев Арастунинг «Поэтика» асарига мурожаат этиб, унинг мазмунини шарҳлашга қўл урар экан, буюк файласуф олға сурган ақида бўйича уч бирлик уйғунлиги негизида санъат пайдо бўлганлигини кўради. Булар нималар? – «Биринчи сабаб — табиатга тақлид (ибтидоий одам ва тош деворларга ишлаган турли-туман ҳайвон, дарахт ва қуроллар расмини эсланг); Иккинчи сабаб – қаноат-ҳузур (ўша ибтидоий рассом ўз ишидан завқ-қаноат топмаса, чизиб ўтирармиди?); Учинчи сабаб – тарбиядир.

Деворга чизилган ҳайвон, ўсимликлару манзараларни кўрган қабиладошлар уларни янада яхши кўриб қолмайдими? – дея фикрини ривожлантиради ёзувчи. Демак ибтидоий рассом қавмларини тарбия қилаётир! Санъатнинг таърифи ҳам, моҳияти ҳам шудирки, бу «иш» кўнгил эҳтиёжи бўлиб, тўғридан тўғри кўнгилларда акс-садо беради.

Абдулла ХОЛМИРЗАЕВ

Дунё — кенг...

СИРЛИ ЁЗУВ АФСОНАСИ

Фан ва техниканинг илк ривожланиш даврида одамлар жамият ва табиатда содир бўладиган ҳар хил ҳодисаларни илмий асослаб бера олмаганликлари сабабли уларга илоҳий ва афсонавий тус берганлар. Иероглифларнинг пайдо бўлиши ҳақидаги афсоналар шулар жумласидандир. Афсоналардан бири — "Фу Си заози" ("Фу Си иероглиф кашф этади") қадимдан хитойлар учун авлиё-анбиёлардан ҳисобланган Фу Си номи билан боғланган.

Фу Си одамларнинг оғирини енгил қилиб юрган пайтлар эди. У даврларда ҳали ёзув бўлмаган, ҳисоб-китоб ишлари ип ва арқонлардан фойдаланиб олиб борилган. Агар битта қўй туғилса — арқонни битта кичкина, сигир туғилса — битта катта тугун қилиб боғлаб қўйганлар. Ўша пайтлар сичқон шунча кўпайиб кетган эканки, улар арқон ва ипларни еб қўйиб, ҳисоб-китоб ишларида одамларни янглиштирганлар. Бу ҳолни кўрган Фу Си ҳисоб-китобнинг бошқа йўлини топиш чорасини қидиришга киришади. Кунларнинг бирида у осмонга боқиб ётганида, кўзи қуёшу ойга тушади. Қуёш ва ойнинг доира шаклида эканлигини пайқаб қолган Фу Си тугунлар ўрнига доирали рақамлардан фойдаланишга аҳд қилади. У бир рақамини бир доира, икки рақамини икки доира, уч рақамини уч доира ёрдамида ифодалайди ва шу йўл билан тугунли рақамларни доира шаклли рақамларга айлантиради. Кейинчалик доира шаклларини осонроқ бўлган нуқта белгиларига алмаштиради. Рақамлар қанча бўлса, шунча нуқта қўйилган. Бу усул ҳам анча ноқулай бўлгани учун бора-бора нуқталар чизиқчаларга айлантирилади. Чизиқчаларнинг ўзаро ҳар хил, чалкашиб келиши натижасида эса турли рақамлар келиб чиқади. Фу Си ўз изланишларини давом эттириб, нарсаларнинг асл қиёфасига асосланган ҳолда уларга ўхшаш иероглифлар яратади. Масалан, "қуёш" иероглифи учун айлана чизилиб, ўртасидан бир чизиқ ўтказилган, "тоғ" иероглифи учун тожсимон шакл, "дала" иероглифи учун тўртбурчак шакл чизилиб, ўртасидан иккита чизиқ ўтказилган ва ҳоказо. Иши муваффақиятли кетаётганидан руҳланган Фу Си беҳисоб иероглифлар яратиб юборади.

Иероглифларнинг яратилиши ҳақида яна уч афсона бўлиб, улардан биринчиси "Санг Жие заози" ("Санг Жие иероглиф яратади"), иккинчиси — "Санг Жие заози ди гуши" ("Санг Жиенинг иероглиф кашф қилиши ҳақида ҳикоялар"), учинчиси эса "Санг Жие заози де йовлай?" ("Санг Жие қай тарқа иероглиф яратди?") деб номланади. Бу афсоналар мазмунан "Фу Си иероглиф кашф этади" номли афсонага ўхшаш бўлиб, фақат бош қаҳрамонлари билан фарқланади. Бу афсоналар мазмуни фандаги хитой ёзувининг пайдо бўлиши ва ривожланиши ҳақидаги қарашларга яқин келади. Яъни: Биринчи афсонанинг бош қаҳрамони Фу Си хитой тарихчиларининг тахминларича, эрамиздан авввалги XXVII—XXVI асрларни ўз ичига олган "Сан Хуанг Уди" ("Уч подшо ва беш император") давридаги подшолардан бири бўлиб, ўша даврнинг авлиё-анбиёларидан ҳисобланган. Фанда исботланган иероглифлар яратилган давр ва афсоналардаги давр тахминан тўғри келмоқда.

Фаннинг исботлашича, дастлабки иероглифлар расм кўринишида бўлган, кейин эса минглаб йиллар давомида улар ўз шакл-шамойилини ўзгартириб, ҳозирги шаклга эга бўлган. Бу ҳол ҳам Фу Си ва Санг Жие яратган расм шаклидаги иероглифларга мос келмоқда.

Афсоналардаги Санг Жие умрбўйи иероглифлар яратиш билан шуғулланиб, шунчалик кўп иероглиф яратадики, натижада халқ у яратган иероглифларни тўлиқ ўзлаштириб олишга ҳам улгуролмайди. Бундан ранжиган Санг Жие иероглифларнинг бир қисмини қўшни давлатларга бериб юборибди, дейилади. Ҳақиқатан ҳам Хитойнинг қўшнилари бўлмиш Япония, Қурия, Вьетнам каби мамлакатлар халқлари яқин йилларгача ҳам Хитой ёзувидан тўлиқ фойдаланганликлари бунинг далилидир.

Хуллас, бу афсоналар фақат диний ва хаёлий воқеалар тасвиридангина иборат эмас. Хитойнинг таниқли ёзувчиси Юан Кэ таъбири билан айтганда, афсоналар негизида реал ҳаёт бор. Улар илмий асосга эга.

Исмат БЕКМУРОДОВ,
Тошкент давлат шарқшунослик институтининг катта ўқитувчиси

МЕҲР ҚОЛУР, МУҲАББАТ ҚОЛУР!

Бугунги кунда халқимизнинг суюкли хонандаси бўлиб қолган Ғиёс Бойтоевнинг санъат оламига кириб келиши ҳақида биров билади, биров билмайди, лекин бугун унинг қўшиқларини кўпчилик мухлислар севиб тинглайди, десак муболаға бўлмайди.

Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист Ғиёс Бойтоев 1960 йили Сайрам туманининг Қизил қишлоғида таваллуд топган. У 1982 йили Абдулла Қодирий номидаги Маданият институтини туғаллади. Саксонинчи йилларда эфирга чиққан илк «Шириним» қўшиғиёқ хонанда овозининг ширинлиги, таъбир жоиз бўлса, айричалиги, кўнгилларга яқинлиги ила мухлислар қалбидан жой олди. Шундан буён Ғиёс ҳар бир янги қўшиғида тингловчилар қалбини эгаллаган шу «нуқта»ни кенгайтириб, улғайтириб бормоқда. Бугун мазкур «нуқта» қай бир қалбда Ватан – муҳаббат Ватани қадар улғайган бўлса, қай бир қалбда меҳру садоқат қадар кенгайди, қай бир қалбда эса орзу-армон қадар теранлашди. Муҳими, бирорта тингловчи бефарқ қолмади, қололмади. Боиси, Ғиёс тинмай изланиш, ўрганиш ва яратишдан чарчагани йўқ. Халқимиз севиб тинглаётган «Меҳр қолур, муҳаббат қолур», «Алда мени», «Эрка кийик», «Қарамасанг», «Ёлғон дунё», «Тегирмоннинг чархпалаги», «Ўзимнинг элим», «Бойчечагим», «Менинг севгим», «Тилло сандиқ», «Бир қиз йиғлар», «Райҳон», «Онаизор» каби ўнлаб қўшиқларини бунга мисол қилиб келтириш мумкин.

Ғиёснинг қўшиқчилигимиздаги муваффақиятларида Ўзбекистон халқ шоири, марҳум Муҳаммад Юсуф билан ҳамкорлиги алоҳида ўрин тутади. Муҳаммад Юсуф билан бўлган бир суҳбатимизда ундан Ғиёс Бойтоев ижоди ҳақида сўраганимизда, мухтасар қилиб шундай деган эди: «Мен Ғиёсни аввало инсон сифатида қадрлайман, унинг барча қўшиқларини севиб тинглайман, чунки қўшиқ, ҳақиқий қўшиқ, шундай бўлиши керак, менимча. Ғиёс билан, худо умр

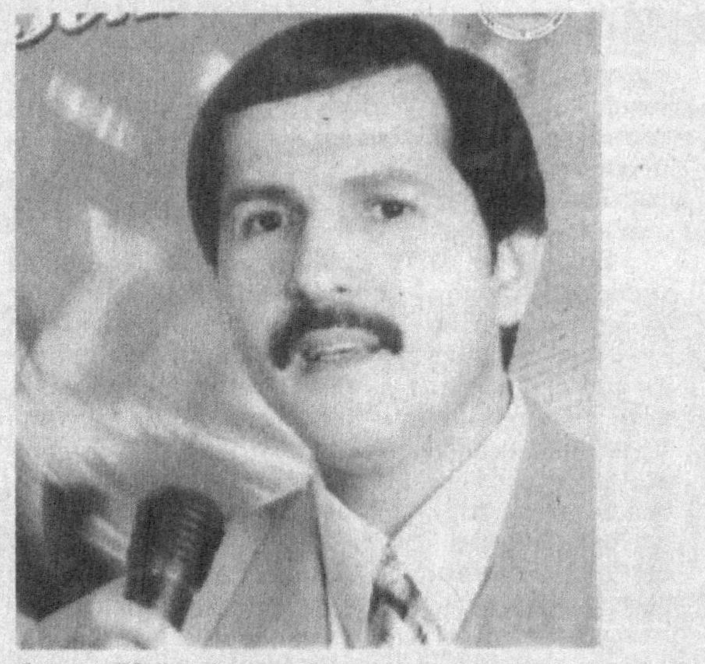

берса, 70 ёшда ҳам ҳамкорлик қилсак биргаликда қўшиқлар яратсак керак». Афсуски, бешафқат ўлим шоирнинг орзуларини ўзи билан бирга олиб кетди.

Учрашув

Ҳар қандай қўшиқ бўладиган шеърда оҳанг, шу шеърнинг ўзига хос мусиқаси мавжуд, бастакор эса шуни топа билиши керак, холос. Айни пайтда ҳар қандай гўзал мусиқа гапиради, сизнинг, бизнинг, кўпчиликнинг қалбидаги дарди, армони, хуллас, муқаддас билган туйғуларини сўзлайди. Шунинг учун ҳам мусиқа миллат, тил танламайди, ҳамма қалбга бирдай меҳмон бўлади, ҳаммага бирдай тушунарли. Фақат ҳар бир тингловчи куйқўшиқни ўз диди, савияси даражасида тушунади. Ғиёс Бойтоев қўшиққа сўз танлашдагина эмас, танланган шеърга мос куй басталашда ҳам ўта талабчан. Шундан бўлса керакки, бугунга келиб зангори экрандами, ҳаво мавжларидами, кўплаб ёшлар ижро этадиган қўшиқлар бошланишидан мусиқасини тинглаб, ҳали қўшиғини эшитмай туриб тингловчи:«Ҳозир Ғиёс янги қўшиқ айтса керак», деб ўйлайди.

Айтмоқчимизки, Ғиёс Бойтоев яратган оҳанглар шу қадар қалбларга яқинки, ёшлар, балки беихтиёр тақлид қилишар...

... Тинар бўлса қўлимдаги тор, дунё,
Уч кун ўтмай унутгай дўст-ёр, дунё,
Еру кўкни титратиб зор-зор дунё,
Онам йиғлар, онам йиғлар, онам у...

Бугунги кунда хонандаларнинг элга танилишида катта хизматлари сингадиган, ўзи панада қоладиган бир шахс бор, негадир у ҳақда гапириш бизда одат тусига кирмаган. У шахсни Оврўпода «продюсер» дейишади.

Қаҳҳор ака Ширинбоев ўзи ихлос қўйган хонанданинг келажаги борлигига, ҳали у эндигина катта санъат йўлида илк қадамлар қўйган пайтиданоқ ишонч билан қараган ва шу хонанда эл ҳурмат-эътибори, ҳатто муҳаббатига сазовор бўлиши йўлида беминнат хизмат қилиб келаётган ана шундай инсонлардан бири.

Қўшиқ яратилиши жараёнидан халққа етиб боргунча ўтадиган вақт оралиғида тингловчи тасаввурига сиғмайдиган ташвишлар мавжуд. Ижодкор ишнинг бу каби ташкилий томонлари билан ўралашиб қолса, табиий, тўла имкон билан ижод қила олмайди, оқибат яратилажак қўшиққа ҳам салбий таъсири бўлиши мумкин. Ғиёс Бойтоев ижодига шароит яратиб, барча ташкилий ишларни сидқидилдан бажариб келаётган Қаҳҳор ака буни ниҳоятда нозик тушунади.

Ўтар қанча йиллар тўзони,
Юлдузлар кўз ёши самонинг,
Ўтар инсон яхши-ёмони,
Меҳр қолур, муҳаббат қолур...

Албатта, Ғиёс Бойтоев лирик хонанда сифатида танилган, лекин ижодкор аксари ҳолларда кўп қиррали шахс бўлади. Шу маънода Ғиёс мусиқа басталайди, шеърлар ёзиб туради.

Бизнинг эса, севимли хонандамиз ижтимоий-сиёсий мавзуларда ҳам туркум қўшиқлар ижро этсайди, деган тилагимиз бор. Зеро, у «Ўзимнинг элим» қўшиғи билан мазкур йўналишда ҳам катта муваффақият қозониши мумкинлигига умид туғдирди.

Сени етти иқлим тан олгани рост,
Мадҳинг қўшиқ бўлиб таралгани рост,
Воз кечган хешларинг талпингани рост,
Шавкатингдан айланай, ўзимнинг элим.

Бинобарин, ижтимоий-сиёсий йўналишда қўшиқлар яратиш борасида қўшиқчилигимизда кемтик мавжудлиги аниқ. Ҳақиқий ижодкор эса, шундай кемтикларни тўлдириши керак, тўлдиради ҳам. Зеро, қуйидаги сатрлар бунга ишонч уйғотади:

Куйган бандаларнинг зори билинсин,
Сотқинлара дунё дори билинсин,
Ҳақ, деганнинг асл кори билинсин,
Сен қўшиқ айтганда куй бўзлаганда.
Ошиқларнинг ёри бори билинсин,
Йигитларнинг ори бори билинсин,
Туркистоннинг тори бори билинсин,
Сен қўшиқ айтганда, куй бўзлаганда.

Ғиёс Бойтоев умид билан олға интилаётган, униб-ўсаётган, юксалаётган хонанда. Унинг эл-юртга қилаётган хизматлари муносиб баҳоланиб, «Ўзбекистонда хизмат кўрсатган артист» унвони берилди. Бугун хонанда камтарлик билан халққа хизмат қилишда давом этмоқда, янги қўшиқлар яратиш иштиёқи билан ёниб яшамоқда. Ғиёснинг репертуарига эътибор берсангиз, меҳр-муҳаббат туйғуси устунлигини англайсиз. Ҳа, у меҳр-муҳаббат куйчиси, зеро, бу беш кунлик дунёда меҳр қолур, муҳаббат қолур!

Баҳром ҒОЙИБ

Ўзбекистон Республикаси Президенти девони жамоаси Президент Матбуот хизматининг етакчи консультанти Мамади Раҳмонов (Муҳаммад Раҳмон)га ўғли **УМИДЖОН**нинг бевақт вафоти муносабати билан чуқур таъзия изҳор қилади.

Ўзбекистон Ёзувчилар уюшмаси ҳамда "Ўзбекистон адабиёти ва санъати" газетаси таҳририяти шоир Муҳаммад Раҳмонга ўғли **УМИДЖОН**нинг бевақт вафоти муносабати билан чуқур ҳамдардлик билдиради.

Маданият ишлари вазирлиги Ўзбекистон халқ ҳофизи **Рўзмат ЖУМАНИЁЗОВ**нинг вафоти муносабати билан марҳумнинг оила аъзолари ва яқинларига чуқур таъзия изҳор этади.

«Саодат» журнали таҳририяти журнал мухбири Холтош Усмоновага ўғли **УМИДЖОН**нинг бевақт вафоти муносабати билан таъзия изҳор қилади

"Олтин мерос" жамғармаси қошидаги "Ойжаҳон" шўъба корхонаси тугатилади. Эътирозлар бир ой давомида қабул қилинади.

Газетамизнинг навбатдаги сони 21 декабрда чиқади.

МУАССИСЛАР: ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ МАДАНИЯТ ИШЛАРИ ВАЗИРЛИГИ, ЎЗБЕКИСТОН ЁЗУВЧИЛАР УЮШМАСИ
* * *
НОШИР: «ШАРҚ» НАШРИЁТ-МАТБАА АКЦИЯДОРЛИК КОМПАНИЯСИ

O'zbekiston adabiyoti va san'ati

Манзилимиз: Тошкент — 700083, Матбуотчилар кўчаси, 32
Қабулхона — 133-52-91, котибият — 133-49-93; 136-56-56

Танқид ва адабиётшунослик бўлими: 136-56-50 *Ижтимоий ҳаёт бўлими: 133-49-93*
Санъат бўлими: 136-56-48 *Наср ва назм бўлими: 136-56-50*

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ

Редакцияга келган қўлёзмалар таҳлил этилмайди ва муаллифларга қайтарилмайди. Муаллифлар фикри таҳририят нуқтаи назаридан фарқланиши мумкин.
Навбатчи муҳаррир — Раҳматилла БЕРДИЕВ
Саҳифаловчи — Илҳом ЖУМАНОВ

«Шарқ» нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси босмахонаси.
Манзили: Тошкент шаҳри, «Буюк Турон» кўчаси, 41-уй
Босишга топшириш вақти—20.00. Босишга топширилди —

Газета Ўзбекистон Республикаси Давлат матбуот қўмитасида 00024-рақам билан рўйхатга олинган. Буюртма Г. — 3109. Ҳажми — 3 босма табоқ. Нашр кўрсаткичи — 222. Ташкилотлар учун — 223. 1 2 3 4 5 6

ЖУМА КУНЛАРИ ЧИҚАДИ.
СОТУВДА НАРХИ ЭРКИН

Тиражи—6512.